

**Univerzita Palackého v Olomouci
Právnická fakulta**

Lucie Šimáková

**Evropská a angloamerická právní kultura
(srovnávací studie)**

Diplomová práce

Olomouc 2011

„Prohlašuji, že jsem diplomovou práci na téma Evropská a angloamerická právní kultura (srovnávací studie) vypracovala samostatně a citovala jsem všechny použité zdroje.“

V Olomouci dne

Já, níže podepsaná Lucie Šimáková, autorka diplomové práce na téma: Evropská a angloamerická právní kultura (srovnávací studie), která je literárním dílem ve smyslu zákona č. 121/2000 Sb., o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů, ve znění pozdějších předpisů, dávám tímto jako subjekt údajů svůj souhlas ve smyslu § 4 písm. e) zákona č. 121/2000 Sb. správci

Univerzita Palackého v Olomouci, Křížkovského 8, Olomouc 771 47, Česká republika

ke zpracování osobních údajů v rozsahu: jméno a příjmení v informačním systému, a to včetně zařazení do katalogů, a dále ke zpřístupnění jména a příjmení v katalozích v informačních systémech Univerzity Palackého, a to včetně neadresného zpřístupnění pomocí metod dálkového přístupu. Údaje mohou být takto zpřístupněny uživatelům služeb Univerzity Palackého. Realizace zpřístupnění zajišťuje ke dni tohoto prohlášení vnitřní složka Univerzity Palackého, kterou je Informační centrum Univerzity Palackého.

Souhlas se poskytuje na dobu ochrany autorského díla dle zákona č. 121/2000 Sb.

.....

.....

Poděkování

Ráda bych na tomto místě poděkovala panu Doc. JUDr. Pavlu Hungrovi, CSc. za velice podnětné odborné vedení při tvorbě diplomové práce, za laskavost, vstřícnost a cenné rady, kterými významně přispěl k vytvoření této práce.

Obsah

Seznam zkratek.....	7
Úvod.....	8
1 Velké právní systémy.....	10
2 Kontinentálně-evropská právní kultura.....	11
2.1 Charakteristika.....	11
2.2 Subsystémy kontinentálního právního systému.....	12
3 Angloamerická právní kultura.....	15
3.1 Charakteristika.....	15
3.2 Subsystémy angloamerického právního systému.....	15
3.2.1 Anglické právo.....	15
3.2.2 Právo USA.....	16
3.2.3 Právo Kanady, Austrálie a Nového Zélandu.....	16
4 Srovnání evropské a angloamerické právní kultury.....	19
4.1 Z hlediska koncepce práva.....	19
4.1.1 Kontinentálně-evropská právní kultura.....	19
4.1.2 Anglické právo.....	19
4.1.3 Právo USA.....	19
4.1.4 Shrnutí.....	20
4.2 Z hlediska historického vývoje.....	21
4.2.1 Kontinentálně-evropská právní kultura.....	21
4.2.2 Anglické právo.....	24
4.2.3 Právo USA.....	26
4.2.4 Shrnutí.....	28
4.3 Z hlediska pramenů práva.....	29
4.3.1 Kontinentálně-evropská právní kultura.....	29
4.3.2 Anglické právo.....	30
4.3.3 Právo USA.....	33
4.3.4 Shrnutí.....	35
4.4 Z hlediska moci soudní.....	37
4.4.1 Kontinentálně-evropská právní kultura.....	37
4.4.2 Anglické právo.....	38
4.4.3 Právo USA.....	40

4.4.4 Shrnutí	43
4.5 Z hlediska charakteristických právních institutů	44
4.5.1 Kontinentálně-evropská právní kultura	44
4.5.2 Anglické právo	46
4.5.3 Právo USA.....	49
4.5.4 Shrnutí	49
4.6 Srovnání anglického práva s právem USA.....	51
5 Perspektivy vzájemného sblížení srovnávaných právních systémů	53
Závěr	55
Použité prameny	58

Seznam zkratk

- ABGB Allgemeines bürgerliches Gesetzbuch, všeobecný občanský zákoník, Rakousko
- BGB Bürgerliches Gesetzbuch, občanský zákoník, Německo
- NDR Německá demokratická republika
- SRN Spolková republika Německo
- USA United States of America, Spojené státy americké
- ZGB Zivilgesetzbuch, občanský zákoník, Švýcarsko

Úvod

Diplomovou prací zaměřenou na evropskou a angloamerickou právní kulturu jsem si vybrala z důvodu zájmu o danou problematiku. Zaujala mě jak podobnost, tak i rozdílnost srovnávaných právních kultur a zároveň jejich vzájemné prolínání.

Cílem mé diplomové práce je komparace kontinentálně-evropské a angloamerické právní kultury. Práce je rozdělena do pěti kapitol. První kapitola se zabývá velkými právními systémy. Ve druhé a třetí kapitole jsou obecně charakterizovány srovnávané objekty prostřednictvím uvedení jejich typických znaků a jednotlivých subsystémů. Těžiště práce představuje čtvrtá kapitola obsahující srovnání obou velkých právních systémů z hlediska koncepce práva, historického vývoje, pramenů práva, moci soudní a charakteristických právních institutů. V rámci angloamerické právní kultury provádím rozlišení specifických znaků práva USA jako autonomního systému a jeho srovnání s anglickým právem. Pátá kapitola je věnována úvaze o perspektivách a vzájemném prolínání porovnávaných právních kultur. V závěru diplomové práce jsou shrnuty poznatky zjištěné na základě komparace velkých právních systémů z hlediska uvedených srovnávacích kritérií.

Uvedené téma bylo mnoha autory již vícekrát zpracováno, především ve formě charakteristiky jednotlivých právních systémů, ať už z hlediska historického vývoje (dílo autorů Kuklíka a Seltenreicha *Dějiny angloamerického práva*, publikace kolektivu autorů Právnické fakulty Univerzity Karlovy *Dějiny evropského kontinentálního práva*, učebnice S. Balíka *Právní dějiny evropských zemí a USA*), nebo obecného popisu (dílo M. Tóthové *Anglo-americký právní systém*, dílo R. Davida *Anglické právo*, publikace A. Tunce *Právo Spojených států amerických*). Komparací výše zmíněných právních kultur se zabývá například V. Knapp ve svém díle *Velké právní systémy: úvod do srovnávací právní vědy*, P. Hungr v díle *Srovnávací právo: právní kultury*, M. Tóthová v publikaci *Právna komparatistika: veľké právne systémy* či kolektiv autorů Štefanovič, Kalesná, Hruškovič ve skriptech *Svetové právne systémy*. Všechny tyto publikace považuji za hodnotné zdroje a využila jsem je, kromě mnohých jiných pramenů, k vypracování diplomové práce. Za nejpřínosnější považuji především díla věnující se problematice srovnání obou právních kultur. Velice užitečnou rovněž shledávám učebnici *Teorie práva* autorů Kubů, Hungr, Osina.

Stěžejním postupem pro vypracování diplomové práce bylo studium a analýza příslušné odborné literatury a dalších pramenů týkajících se velkých právních systémů. K porovnání kontinentální a angloamerické právní kultury jsem využila metod srovnávací

právní vědy. „Dnes můžeme srovnávací právní vědu vymezit jako vědu, jejíž podstatou je zkoumání práva za účelem získávání nových poznatků porovnáváním. Výsledkem tohoto procesu přitom není jednoduché konstatování shody a rozdílu mezi porovnávanými objekty, ale jejich vysvětlení a zhodnocení.“¹ Hlavní metodou srovnávací právní vědy je metoda komparativní spočívající v porovnávání, které představuje myšlenkovou operaci, jejímž cílem je zjišťování podobných anebo rozdílných znaků srovnávaných objektů. „Je vždy záležitostí alespoň dvou objektů, které se označují jako prvky komparace – *comparatum* (to, co se porovnává) a *comparandum* (to, co má být s prvním prvkem porovnáváno). Nevyhnutelným prvkem komparace je *tertium comparationis*, který je sjednocujícím prvkem porovnávání, pro oba prvky společný nadřazený všeobecný pojem.“² Čím obecnější tento pojem je, tím jsou obecnější i výsledky srovnání.

Ve srovnávací části diplomové práce jsou jako *tertium comparationis* použity prameny práva, koncepce práva, historický vývoj, moc soudní a charakteristické právní instituty. Vždy je nejprve stanoveno kritérium srovnání (např. prameny práva) a poté uvedeno, jak je chápáno v kontinentálně-evropské právní kultuře, v anglickém právu, v právu USA, a závěrem je provedeno shrnutí. Jeho cílem je nejen prosté konstatování shody nebo odlišnosti právních systémů ohledně daného kritéria srovnání, ale zároveň vysvětlení v čem případný rozdíl spočívá a jeho objasnění.

¹ TÓTHOVÁ, Marta. *Právna komparatistika: veľké právne systémy*. Košice: UPJŠ, 2005, s. 6.

² Tamtéž, s. 19.

1 Velké právní systémy

Úvodem je třeba definovat, co vlastně pojem „velký právní systém“ znamená, a které velké právní systémy dnes ve světě existují. „Právním systémem rozumíme logické uspořádání právních norem daného právního pořádku. Právním pořádkem je ucelená struktura právních regulací.“³ Některé právní pořádky jsou při formování systémů dominantní, ty se nazývají mateřské, ostatní jsou dceřiné. Každý ze států má své normy uspořádané v určitém právním pořádku (tzv. vnitřní členění práva), který má jisté prvky, normy či odvětví blízká nebo shodná s právními systémy jiných států. Mnohé právní pořádky lze tedy zařadit dle těchto společných znaků do širších seskupení. Seskupováním právních systémů do vzájemně blízkých skupin dochází k formování světových právních systémů (tzv. vnější třídění práva).⁴ Velkými se právní systémy označují proto, že se jedná o systémy typické pro větší počet států. Tedy „pod velkým právním systémem rozumíme seskupení blízkých, resp. podobných národních právních systémů, které mají společné základní charakteristické znaky.“⁵

Řada autorů se domnívá, že třemi nejdůležitějšími právními systémy jsou systém kontinentální, angloamerický a islámský. Třídění na velké právní systémy je možné z hlediska různých kritérií, např. podle právního stylu nebo pramenů práva.

„Nejvíce proslulosti získalo třídění R. Davida dle charakteru právních pramenů, podle kterých třídí velké právní systémy současnosti takto:

- I. Rodina románskogermánská
- II. Práva socialistická
- III. Common law
 1. anglické právo
 2. právo USA
- IV. Práva náboženská a tradiční
 1. právo islámské
 2. právo indické
 3. práva dálnovýchodní: a) právo čínské, b) právo japonské
 4. práva africká a právo Madagaskaru.“⁶

Nutno však podotknout, že práva socialistická v současnosti již skupinu netvoří.

³ HRUŠKOVIČ, Ivan, KALESNÁ, Katarína, ŠTEFANOVIČ, Milan. *Svetové právne systémy*. Bratislava: Univerzita Komenského, 1994, s. 9.

⁴ TÓTHOVÁ: *Právna komparatistika...*, s. 32.

⁵ Tamtéž, s. 16.

⁶ KNAPP, Viktor. *Velké právní systémy: úvod do srovnávací právní vědy*. Praha: C. H. Beck, 1996, s. 104.

2 Kontinentálně-evropská právní kultura

2.1 Charakteristika

Tuto právní kulturu nalezneme jak v kontinentální Evropě, tak v Japonsku, části Afriky, některých zemích Blízkého východu a v celé Latinské Americe.⁷ Jedná se o systém práva psaného. Prameny evropské právní kultury budou podrobně popsány v podkapitole 4.3.1. Tento právní systém historicky navazuje na právo starého Říma. Jeho kořeny však nalezneme i v právu románském, germánském a kanonickém.⁸ Kontinentální právní systém se formoval především v západní Evropě v těchto obdobích: „1. období formování tzv. barbarského práva a obyčejového kmenového práva v Evropě, 2. období formování feudálních států a renesance idejí práva, 3. recepce římského práva, 4. vznik společného práva univerzit, 5. rozvoj a vliv filozofických škol na vývoj práva, 6. období novodobých kodifikací, kdy vznikaly legislativní základy novodobých právních pořádků.“⁹ O jednotlivých obdobích bude blíže pojednáno v podkapitole 4.2.1.

Mezi charakteristické rysy tohoto systému náleží, „že se jedná o právo:

a) psané

b) legislativní (vzniká legislativní činností kompetentních státních ústavních orgánů)

c) výlučné vůči ostatním systémům (většina zemí kontinentálního systému vylučuje soudcovskou tvorbu práva, resp. jakékoliv jiné právo, někdy s výjimkou obyčejového práva, které je kompatibilní s jakýmkoliv jiným právem),

d) jeho podstatou je systém občanského práva v kodexové formě.“¹⁰

Kontinentální právo obsahuje podobná až totožná právní odvětví, a to jak v soukromém, tak i veřejném právu. Nejvíce podobné jsou si jednotlivé kontinentální země v oblasti obligačního práva, které představuje těžiště soukromého práva.¹¹

Typickým znakem kontinentálního právního systému je snaha o kodifikaci práva, především práva soukromého. Právo téměř všech zemí kontinentální Evropy je v současnosti kodifikováno, tedy obsaženo v zákonících.¹²

⁷ KUBŮ, Lubomír, HUNGR, Pavel, OSINA, Petr. *Teorie práva*. Praha: Linde Praha, a.s., 2007, s. 185.

⁸ TÓTHOVÁ: *Právna komparatistika...*, s. 58.

⁹ Tamtéž, s. 59.

¹⁰ HUNGR: *Srovnávací právo...*, s. 17.

¹¹ Tamtéž, s. 37.

¹² OSINA, Petr. Význam kodifikace práva v kontinentální právní kultuře. In GERLOCH, Aleš. *Zákon v kontinentálním právu: sborník příspěvků z mezinárodní vědecké konference "Místo a úloha zákona v kontinentálním typu právní kultury: tradice, současnost a vývojové tendence"*. Praha: Eurolex Bohemia, 2005, s. 192.

Kontinentálně-evropskou právní kulturu dále charakterizuje „koncepce zákonnosti jako vázanosti státu (resp. státních orgánů) zákonem (stát vytvořil právo), nalézání práva mocí soudní... a zvláštní postavení ústavního práva.“¹³

2.2 Subsystémy kontinentálního právního systému

Kontinentální právní systém není úplně homogenní a lze jej na základě dominantních občanských kodexů dělit do následujících subsystémů:

- francouzský,
- rakouský,
- německý,
- švýcarský,
- skandinávský,
- latinskoamerický,
- v nedávné době zaniklý právní podsystém sovětský, resp. socialistický,
- nově se vytvářející nadstátní subsystém práva Evropské unie.¹⁴

Na tomto místě budou jednotlivé subsystémy, s výjimkou zaniklého socialistického, popsány podrobněji.

• Francouzský okruh

Tento subsystém je prototypem kontinentální právní kultury a měl ze všech okruhů daného systému nejsilnější vliv. Rozšířil se zejména za Napoleonovy nadvlády nejen do západoevropských států, ale rovněž do zemí Latinské Ameriky, zemí Blízkého i Dálného východu, jihovýchodní Asie, stejně tak do většiny afrických států vzniklých na území minulých francouzských a belgických kolonií.¹⁵ Jeho základy tvoří občanský zákoník *Code civil* z roku 1804. *Code civil* hrál důležitou roli při vytváření románsko-germánského systému. Upravuje a rozvíjí tradiční instituty obyčejového i římského práva, ale rovněž garantuje formální rovnoprávnost, osobní svobody, soukromé vlastnictví a smluvní volnost.¹⁶ Jedná se o dílo vytvořené pod silným vlivem filozofie J. J. Rousseaua. Celý *Code civil* je členěn do čtyř částí a jeho expanze se projevila v příslušném převzetí kodexu přímo v Belgii, Holandsku a Lucembursku.¹⁷ Charakteristickým ustanovením *Code civil* je článek č. 4, jež zakazuje odmítnutí spravedlnosti – *denegatio iustitiae*, a dále článek 544 definující

¹³ PINZ, Jan. *Úvod do právního myšlení a státovědy*. 2. vydání. Nymburk: O.P.S., 2006, s. 47.

¹⁴ KNAPP: *Velké právní systémy...*, s. 113-114.

¹⁵ HUNGR: *Srovnávací právo...*, s. 9.

¹⁶ HRUŠKOVIČ, KALESNÁ, ŠTEFANOVIČ: *Svetové právne systémy*, s. 29.

¹⁷ Tamtéž.

vlastnictví jako právo užívat věci a disponovat jimi nejabsolutnějším způsobem, ledaže by byly užívány způsobem zákonem zakázaným.

- **Rakouský okruh**

Jeho hlavní pramen představuje *Všeobecný občanský zákoník (Allgemeines bürgerliches Gesetzbuch – ABGB)* vydaný roku 1811. Tento ovlivnil kodifikaci práva v Rumunsku, Srbsku, Řecku, Chile a Brazílii. Základy tohoto zákoníku tkví v přirozeném a římském právu. ABGB se skládá ze tří dílů a úvodu, v němž nalezneme některá významná ustanovení. Příkladem lze uvést ustanovení o pramenech práva, zákazu retroaktivity a vyloučení normativního působení soudního rozhodnutí.¹⁸

- **Německý okruh**

Tento subsystem se opírá o *německý občanský zákoník (Bürgerliches Gesetzbuch – BGB)* přijatý roku 1896. BGB je výsledkem kompromisu romanistických tendencí a tendencí hledajících inspiraci ve starém německém právu. Člení se na pět knih a konkrétně v § 242 je vyjádřena zásada „Treu und Glauben“ (princip dobré víry).¹⁹ Poté, co bylo Německo rozděleno, pokračovala SRN v tradičním německém právu, v NDR naopak vznikalo právo sovětského typu. Po sjednocení Německa dochází na jeho půdě k vytvoření jednotného německého práva a přizpůsobení práva bývalé NDR právu SRN.²⁰

- **Švýcarský okruh**

Základ tvoří *švýcarský občanský zákoník (Zivilgesetzbuch – ZGB)* sestávající ze dvou zákonů, z občanského zákoníku z roku 1907 a ze zákona o obligacích z roku 1911. ZGB se skládá z úvodu a pěti knih a ve své obligační části je silně komercializován, občanské právo se zde kryje s obchodním právem tak, že silnější je prvek obchodněprávní.²¹ Švýcarský občanský zákoník obsahuje zásadu „Treu und Glauben“ a navíc zakotvuje zákaz zneužití práva. ZGB ovlivnil právo v Turecku a posloužil jako vzor při kodifikaci věcného práva v některých zemích Blízkého a Středního východu.²²

¹⁸ TÓTHOVÁ: *Právna komparatistika...*, s. 67.

¹⁹ Tamtéž.

²⁰ KNAPP: *Velké právní systémy...*, s. 115.

²¹ HUNGR: *Srovnávací právo...*, s. 10.

²² Tamtéž, s. 11.

- **Skandinávský okruh**

K tomuto subsystému náleží Dánsko, Finsko, Island, Norsko a Švédsko. Zmíněné země nebyly přímo zasaženy recepcí římského práva, vliv římského práva zde byl nepřímý. Právo těchto zemí se vyvíjelo samostatně a jejich kořeny tkví ve starogermánském právu.²³ Za hlavní zdroj práva je považován *Švédský říšský zákoník* z roku 1734 a zákoník zvaný *Dánské právo krále Kristiána V.* z roku 1683. Tyto zákoníky ve skandinávských zemích sice formálně platí dodnes, ale jejich obsah prošel výraznými změnami a došlo k vydání mnoha menších speciálních zákonů. Tamní občanské zákonodárství se ani dnes nesnaží o vyčerpávající úpravu látky, nechává prostor obyčejovému právu a soudcovské tvorbě práva.²⁴

- **Latinskoamerický okruh**

Občanské právo latinskoamerických států je sice právem psaným, z francouzské kodifikace je ovšem odvozeno jen částečně. Stalo se tak vlivem občanského zákoníku Chile.²⁵ Brazílský občanský zákoník byl vytvořen na základě vlivu německého práva. Latinskoamerické občanské zákoníky vznikaly různě, v odlišných obdobích i kulturních prostředích, jedná se tedy o zvláštní subsystém kontinentálního právního systému.²⁶

- **Evropské právo**

Evropské právo je právem nadstátním (supranacionálním), jež vzniklo záměrnou integrační činností. Jedná se o právo psané, jež platí v členských státech zčásti přímo a zčásti je do jejich právních řádů recipováno. Evropské civilní právo je tvořeno systémem převážně sekundárních pramenů evropského práva. V současnosti dochází k harmonizaci v jednotlivých oblastech soukromého práva, hlavním prostředkem harmonizace jsou směrnice a judikatura Evropského soudního dvora.²⁷

²³ HUNGR: *Srovnávací právo...*, s. 11.

²⁴ TÓTHOVÁ: *Právna komparatistika...*, s. 69.

²⁵ Tamtéž, s. 70.

²⁶ Tamtéž.

²⁷ Tamtéž, s. 71.

3 Angloamerická právní kultura

3.1 Charakteristika

Původ tohoto systému nalezneme v Anglii. Díky koloniálnímu působení angloamerická právní kultura expandovala do celého tehdejšího britského impéria a setkáme se s ní mimo Velkou Británii hlavně v Austrálii, USA, Kanadě či na Novém Zélandu. Částečný význam ale měla i pro tvorbu právních systémů Afriky a Asie.²⁸

Tento systém je méně členitý než systém kontinentální, což je dle V. Knappa dáno tím, že „v kontinentální Evropě (resp. ve velké její části) se právo utvářelo po vzoru římského práva spontánním historickým vývojem, kdežto anglické právo bylo do britských závislých území „exportováno“, tj. bylo tam mocensky rozšířeno metropolí jako právo koloniální.“²⁹

Dle názoru M. Tóthové je typickým znakem této právní kultury její procesně-sporový charakter a celkově výraznější postavení procesního práva, ačkoliv v současnosti se hmotné právo již dostává do popředí.³⁰ Charakteristické je také rozšíření mimosoudního řešení případů prostřednictvím institutu mediace.³¹

3.2 Subsystémy angloamerického právního systému

Angloamerický právní systém je možné rozdělit na tyto podsystémy:

- anglický,
- americký,
- kanadský,
- australský,
- novozélandský,
- indický,
- právní systémy ostatních států vzniklých dekolonizací.³²

Některé z nich budou nyní popsány podrobněji. Stěžejní subsystémy pro tuto diplomovou práci představují podsystém anglický a americký, kterým se věnuje čtvrtá kapitola této práce.

3.2.1 Anglické právo

Anglické právo platí především v Anglii a Walesu. Nejedná se o právo celé Velké Británie či Spojeného Království, jelikož kupříkladu v Severním Irsku a na ostrově Man

²⁸ HRUŠKOVIČ, KALESNÁ, ŠTEFANOVIČ: *Svetové právne systémy*, s. 52.

²⁹ KNAPP: *Velké právní systémy...*, s. 164

³⁰ TÓTHOVÁ, Marta. *Anglo-americký právní systém*. Košice: UPJŠ, 2003, s. 7.

³¹ Tamtéž.

³² HUNGR: *Srovnávací právo...*, s. 11.

a zejména pak ve Skotsku nalezneme výrazné odlišnosti.³³ Historický vývoj anglického práva lze rozdělit do čtyř základních etap: 1. anglosaské období (do roku 1066), 2. nástup common law (1066-1485), 3. soupeření common law s equity (1485-1832), 4. současné období (1832 až dodnes).³⁴ O těchto etapách bude podrobněji pojednáno v podkapitole 4.2.2.

Mezi znaky anglického práva náleží „koncepce zákonnosti jako panství práva (právo vytvořilo stát), tvorba práva mocí soudní ... a neexistence zvláštního postavení ústavního práva.“³⁵

3.2.2 Právo USA

Ačkoliv má právo USA své základy v anglickém common law modifikovaném dle podmínek historického vývoje severní části amerického kontinentu,³⁶ postupem času se od něj odklonilo a vytvořilo samostatný subsystém natolik významný, že je nutné jej v následujících kapitolách v rámci angloamerického právního systému posuzovat samostatně, odděleně od anglického práva. Význam tohoto podsystému je akcentován i v názvu této právní kultury.

S anglickým právem mají Spojené státy americké podobnou základní strukturu právních pramenů, dále došlo k převzetí tradičního anglického modelu práva, zejména soudcovské tvorby práva, stejně jako základních institutů, koncepcí, terminologie a kategorizace právních odvětví.³⁷ Právo USA bude blíže charakterizováno ve srovnávací části diplomové práce.

3.2.3 Právo Kanady, Austrálie a Nového Zélandu

„Právní systémy těchto zemí vytvářejí zvláštní model založený zejména na podobném státoprávním uspořádání a podobných vztazích s Velkou Británií.“³⁸ Jsou to parlamentní monarchie s federativním uspořádáním (s výjimkou Nového Zélandu, jež je unitární), v nichž je hlava státu (britský monarcha) zastoupena generálním guvernérem, který je držitelem většiny jejich pravomocí.³⁹

- **Právo Kanady**

Generální guvernér je jmenován na návrh kanadské vlády jejím předsedou. Výkonnou mocí disponuje vláda zodpovědná parlamentu. Horní sněmovna parlamentu je jmenována

³³ HUNGR: *Srovnávací právo...*, s. 11.

³⁴ HRUŠKOVIČ, KALESNÁ, ŠTEFANOVIČ: *Svetové právne systémy*, s. 53.

³⁵ PINZ: *Úvod do právního myšlení a státovědy*, s. 50-51.

³⁶ HUNGR: *Srovnávací právo...*, s. 20.

³⁷ KUBŮ, HUNGR, OSINA: *Teorie práva*, s. 195.

³⁸ Tamtéž, s. 202.

³⁹ Tamtéž.

generálním guvernérem na návrh předsedy vlády, kdežto Dolní je volena většinovým systémem.⁴⁰ Vztah mezi parlamentem a vládou je dán ústavními obyčeji. Roku 1931 Westminsterský statut zrušil zákonodárnou pravomoc britského parlamentu vůči britským dominiím, s výjimkou Kanady.⁴¹ Zde byla pravomoc britského parlamentu zrušena až roku 1982 ústavním zákonem *Constitution Act*, jež je nadřazen ostatním kanadským zákonům. První kanadská ústava byla přijata roku 1986. Nyní je jádrem právního pořádku rigidní psaná ústava, kterou tvoří soubor následujících pramenů: *Canada Act* (1982) a jeho příloha-*Constitution Act* (1982), jehož první část obsahuje Chartu lidských práv a svobod. Dále „původní *British North America Act* (1867), přejmenovaný na *Constitution Act*, a jeho novely, jako Westminsterský statut z roku 1931. Všechny tyto dokumenty byly přijaty anglickým parlamentem. Součástí ústavy jsou také změny a doplňky, které po roce 1982 vykonal kanadský parlament.“⁴²

Kanada je federací, takže je zde právo vytvářeno na dvou úrovních, na úrovni federální a provinciální. V případě kolize se použije právo federální. Federace je oprávněna tvořit právo v jakékoli oblasti, která není ústavou výlučně svěřena do kompetence provincií.

Mezi prameny kanadského práva patří soudní precedenty, které musí být v souladu s ústavou. Nejdůležitější role je přisuzována rozhodnutím Nejvyššího soudu Kanady, která zavazují veškeré kanadské soudy. Nejvyšší soud však svými rozhodnutími vázán není. Kromě soudních precedentů se jedná o prameny psané – kanadskou ústavu, zákony tvořené legislativními sbory a dále podzákonné právní akty. Subsidiárními prameny jsou královské výsady, privilegia a imunity, právní obyčeje a právní literatura.⁴³

Zvláštní postavení v rámci tohoto právního systému si zachovává provincie Quebec. Jedná se o oblast, ve které je uplatňováno kontinentální právo.⁴⁴ Prameny práva v této provincii tvoří především právo psané, jež je ovlivněno francouzským Code Civil.

- **Právo Austrálie**

Australský parlament je dvoukomorový s oběma komorami volenými. Výkonnou mocí disponuje vláda. První ústavu obdržela Austrálie od britského parlamentu roku 1901, kdy došlo ke vzniku federace Australský svaz.⁴⁵ Austrálie tak získala větší samostatnost. Úplnou nezávislost zaručil Austrálii až Westminsterský statut z roku 1931.

⁴⁰ TÓTHOVÁ: *Anglo-americký právní systém*, s. 76.

⁴¹ HUNGR, KUBŮ, OSINA: *Teorie práva*, s. 203.

⁴² TÓTHOVÁ: *Anglo-americký právní systém*, s. 77.

⁴³ Tamtéž, s. 80.

⁴⁴ TÓTHOVÁ: *Právna komparatistika...*, s. 117.

⁴⁵ KUBŮ, HUNGR, OSINA: *Teorie práva*, s. 203.

Austrálii charakterizuje federativní uspořádání se silně rigidní ústavou. Pravomoci federace jsou stanoveny pozitivním výčtem (například oblast obrany či obchodních společností), kompetence států výčtem negativním. Platí pravidlo dominance úrovně členských států.

Prameny australského práva tvoří normativní právní akty přijaté federálním parlamentem a parlamenty států, nařízení přijatá v zájmu teritorií, common law a anglické zákonné a soudcovské právo.⁴⁶ Mezi subsidiární prameny se řadí obyčej, právní literatura, výsady a ekvita.⁴⁷

Australské soudy právo vytvářejí a blíže identifikují zákony. Federativní uspořádání státu předurčuje dvojí systém soudnictví, přičemž hlavní postavení má Nejvyšší soud Austrálie, který je konečnou odvolací instancí, dává závazný výklad ústavy a rozhoduje spory mezi státy navzájem a federací a státy.⁴⁸

- **Právo Nového Zélandu**

Nový Zéland je unitárním státem s jednokomorovým parlamentem, kde byl celý systém anglického práva přijat v roce 1840, kdy se stal britskou kolonií.⁴⁹ Roku 1865 byla omezena legislativní pravomoc britského parlamentu. Roku 1907 se z Nového Zélandu stalo dominium. Nezávislost v oblasti legislativy získal Nový Zéland od britského parlamentu v roce 1931 Westminsterským statutem. Úplně nezávislým se stal roku 1947, ačkoliv nadále považoval britskou legislativu za vzor.⁵⁰ Novozélandská ústava je nepsaná a novozélandský ústavní systém se skládá z více dokumentů, mezi které náleží *Treaty of Waitangi* z roku 1840 a *New Zealand Constitutional Act* z roku 1852, což byl první dokument, který měl charakter ústavy. Ústavní systém reformoval *New Constitution Act* z roku 1986. „Důležitými součástmi ústavy jsou také *Bill of Rights Act 1994* a *Human Rights Act 1993*.“⁵¹

⁴⁶ TÓTHOVÁ: *Anglo-americký právní systém*, s. 86.

⁴⁷ TÓTHOVÁ: *Právna komparatistika...*, s. 117.

⁴⁸ TÓTHOVÁ: *Anglo-americký právní systém*, s. 86.

⁴⁹ KUBŮ, HUNGR, OSINA: *Teorie práva*, s. 203.

⁵⁰ Tamtéž.

⁵¹ TÓTHOVÁ: *Anglo-americký právní systém*, s. 88.

4 Srovnání evropské a angloamerické právní kultury

4.1 Z hlediska koncepce práva

4.1.1 Kontinentálně-evropská právní kultura

Kontinentálně-evropská právní kultura je založena na právu vyjádřeném v psané podobě. Typický pro tento právní systém je dualismus práva veřejného a soukromého, jež má svůj původ v římském právu.⁵² Do 19. století existovalo pouze právo soukromé, jež není jednotné a diferencuje se dle jednotlivých států. Veřejné právo se začalo utvářet v 19. a 20. století. V soukromoprávních vztazích jsou si účastníci právního vztahu rovni i v případě, je-li jedním z nich stát zastoupený oprávněným subjektem. Ve veřejnoprávních vztazích jsou však subjekty zastupující stát ve vrchnostenském postavení oproti ostatním účastníkům řízení.⁵³ Mezi soukromé právo se řadí především právo rodinné, občanské, obchodní, pracovní a mezinárodní právo soukromé. Veřejné právo obvykle zahrnuje zejména právo správní, ústavní, trestní, finanční a mezinárodní právo veřejné.⁵⁴

4.1.2 Anglické právo

Základem anglického práva je členění na common law a equity. Pravidla equity se opírají o common law a jsou alternativou k normám všeobecného práva.⁵⁵

Ve srovnání s kontinentálním systémem anglické právo nezná členění na právo veřejné a soukromé. Existuje sice pojem *public law*, ten je však chápán jako společné označení pro ústavní a správní právo. Odlišné je i členění právních odvětví. Mezi tradiční odvětví anglického práva patří například law of property (majetkové, resp. vlastnické právo) a law of contract (trestní právo); oproti tomu mladší právní odvětví tvoří kupříkladu labour law (pracovní právo), tax law (daňové právo), company law (právo obchodních společností), employment law (zaměstnanecké právo) či family law (rodinné právo).⁵⁶

4.1.3 Právo USA

Struktura práva Spojených států amerických je dána zejména skutečností, že USA jsou federací skládající se z padesáti států, přičemž právní řády jednotlivých států jsou rovnocenné. Právo zde vzniká na dvou úrovních – federální a státní. Dělbou pravomocí mezi federací a státy se zabývá Ústava USA v desátém dodatku, ve kterém stojí, že kompetence,

⁵² HUNGR: *Srovnávací právo...*, s. 37.

⁵³ HRUŠKOVIČ, KALESNÁ, ŠTEFANOVIČ: *Svetové právne systémy*, s. 40.

⁵⁴ TÓTHOVÁ: *Právna komparatistika...*, s. 73.

⁵⁵ Tamtéž, s. 91.

⁵⁶ Tamtéž, s. 93.

keré Ústava nepropůjčuje Spojeným státům nebo jež státům neodebírání, zůstávají vyhrazené státům nebo přímo lidu.⁵⁷

Na rozdíl od anglického práva v právu USA ztratilo smysl členění na common law a equity, pouze ve státě Delaware stále fungují zvláštní kancléřské soudy soudící dle equity. Právo USA nezná členění na právo soukromé a veřejné. Dělení práva mezi hmotné a procesní má význam pouze vzhledem k jeho aplikaci na soudech. Veškeré soudy užívají pouze svých procesních norem, kdežto u norem hmotněprávních je možná také aplikace cizího práva.⁵⁸

Ve Spojených státech amerických se dochovalo dělení na právní odvětví dle předmětu právní úpravy a to pro potřeby neoficiálních kodifikací, výuky a vědy. Toto členění je podrobnější než v kontinentálním právu, jedná se například o právo odpovědnosti za škodu nebo právo obchodních transakcí.⁵⁹

4.1.4 Shrnutí

Z výše uvedeného vyplývá, že ve srovnání s kontinentálním systémem země angloamerického práva neznají členění práva na soukromé a veřejné a nesetkáme se zde ani s tradičním evropským členěním právních odvětví. V anglickém právu je typické dělení na common law a equity, což kontinentální právní systém nezná vůbec, a v právu USA tato dělba již ztratila na významu. Právo USA se od práva anglického a kontinentálního liší svou dualistickou strukturou a tvorbou práva na federální a státní úrovni. I kontinentální systém se vyznačuje ve vztahu k ostatním právním systémům jistou zvláštností. „Ne všechny země kontinentálního práva jsou sice výlučné systémy ostatním, existují však země kontinentálního práva, které vůči nim výlučné jsou, tzn. takové, které vylučují jakékoli soudcovské právo i jakékoli jiné právo. Naproti tomu neexistuje země angloamerického práva, která by paralelně s právem soudcovským neznala právo zákonné.“⁶⁰

Další rozdíl mezi srovnávanými právními kulturami představuje skutečnost, že zatímco jednotlivé země kontinentálního právního systému se vyznačují poměrně logickou strukturou, za kterou vděčí činnosti zákonodárců, anglické právo se vyvíjelo živě v souladu s potřebami praxe, určoval jej pouze přísně formalizovaný proces a jeho strukturu lze nejlépe poznat studiem kontinuity jeho historického vývoje.⁶¹

⁵⁷ TÓTHOVÁ: *Anglo-americký právní systém*, s. 56.

⁵⁸ Tamtéž, s. 58-59.

⁵⁹ TÓTHOVÁ: *Právní komparatistika...*, s. 109.

⁶⁰ KNAPP: *Velké právní systémy...*, s. 106-107.

⁶¹ HRUŠKOVÍČ, KALESNÁ, ŠTEFANOVIČ: *Svetové právní systémy*, s. 58.

4.2 Z hlediska historického vývoje

4.2.1 Kontinentálně-evropská právní kultura

Tento právní systém se formoval především v západní Evropě v „následujících základních etapách:

- 1.období formování tzv. barbarského práva a obyčejového kmenového práva v Evropě,
- 2.období formování feudálních států a renesance idejí práva,
- 3.recepce římského práva,
- 4.vznik společného práva univerzit,
- 5.rozvoj a vliv filozofických škol na vývoj práva,
- 6.období novodobých kodifikací, kdy vznikaly legislativní základy novodobých právních pořádků.⁶²

1. Období formování tzv. barbarského práva a obyčejového kmenového práva v Evropě

Do 5. století se v Evropě uplatňovalo římské právo. Právní normy byly římskými právníky rozčleněny do tří skupin, do skupiny přirozeného práva (*ius naturale*), národního práva (*ius civile*) a práva národů (*ius gentium*).⁶³ Základy římského práva spočívají v právu kviritském (soukromém právu původní obce) a v právu prétorském, jež bylo charakteristické svou flexibilitou a menší formálností.⁶⁴ Jednou z nejdůležitějších římských právních památek je kodifikace císaře Justiniána z první poloviny 6. století.⁶⁵

„V období od 5.-6. století do 9.-10. století se psané právo objevovalo ve dvou základních podobách:

- a) sbírkách práva, nazývaných *lex* – byly to zejména sbírky ovlivněné římským právem, tj. kmenů, které byly silně romanizované, a sbírky germánského obyčejového práva;
- b) zákonech tvořenými panovníky, nazývanými *pactus*, anebo *capitulare*.⁶⁶

Od 5. století se v Evropě začínají uplatňovat právní obyčeje barbarských kmenů, především germánských. Obsah tehdejších norem vycházel z obyčejového práva a byl charakterizován očekáváním božího zásahu a pohanskými kultovými prvky.⁶⁷ Mezi právní

⁶² HUNGR: *Srovnávací právo...*, s. 16.

⁶³ KRSKOVÁ, Alexandra. *Dějiny evropského politického a právního myšlení: kapitoly z dějin*. Praha: Eurolex Bohemia, 2003, s. 111.

⁶⁴ HUNGR: *Srovnávací právo...*, s. 17.

⁶⁵ KINCL, Jaromír, URFUS, Valentin, SKŘEJPEK, Michal. *Římské právo*. Praha: C. H. Beck, 1995. str. 44-49.

⁶⁶ TÓTHOVÁ: *Právna komparatistika...*, s. 60-61.

⁶⁷ Tamtéž, s. 59.

památky tohoto období patří *Lex Romana Burgundionum* (z burgundského království v jihovýchodní Gallii) a *Lex Romana Visigothorum* (tzv. Alarichův breviář z roku 506).⁶⁸ Proces barbarských kodifikací skončil ve 12. století.

2. Období formování feudálních států a renesance idejí práva

V období raně feudálních států se vládci snažili upevnit svoji moc a vhodným prostředkem, jak tohoto cíle dosáhnout, bylo vytvořit právo, jež by se vztahovalo na území celého jejich státu, což se zobrazilo ve snaze zřídit panovnické úřady a vyšší soudy, pod jejichž jurisdikci by spadali místní obyvatelé.

„Impulsem vývoje tohoto právního systému se stal rozvoj měst a obchodu ve 13. století a vznikající dualismus státu a církve a v důsledku toho také práva kanonického a světského.“⁶⁹ Vzhledem k rozvoji měst a rozšíření obchodu vyvstala nutnost upravit nově vznikající obchodní vztahy a vnést do nich potřebnou jistotu.

3. Recepce římského práva

Justiniánský *Corpus Iuris Civilis* byl znovuobjeven na konci 11. století. V této době vzniká na univerzitě v Bologni první římskoprávní škola, škola glosátorů. Glosátoři se věnovali římskoprávním textům s cílem je absolutně pochopit a správně reprodukovat dalším čtenářům.⁷⁰ Tyto texty opatřovali svými poznámkami (glosami). Druhou římskoprávní školu tvořili komentátoři, jejichž úkolem bylo prameny interpretovat a komentovat.⁷¹ „Jimi přepracované římské právo se stalo základem všeobecného evropského práva – *ius commune*. Přebírání *ius commune* do práva formujících se feudálních států se označuje jako recepce římského práva... Byl to první a nejrozsáhlejší případ akulturace v historii.“⁷² V některých oblastech se římské právo využívalo jen k vyplnění mezer národního práva (Maďarsko), v jiných došlo k jeho úplnému převzetí (Německo, Španělsko). Recepce římského práva měla dalekosáhlý význam. Jejím prostřednictvím „římské právní myšlení vtisklo tvářnost kategoriím a institutům i celé právní kultuře evropského kontinentu.“⁷³

4. Vznik společného práva univerzit

Na středověkých univerzitách v Bologni, Paříži, Avignonu vzniká společné evropské právo, založené na morálce a na renesanci římského a kanonického práva.⁷⁴ Toto právo bylo

⁶⁸ KINCL, URFUS, SKŘEJPEK: *Římské právo*, s. 41-42.

⁶⁹ KUBŮ, HUNGR, OSINA: *Teorie práva*, s. 185.

⁷⁰ HUNGR: *Srovnávací právo...*, s. 18.

⁷¹ Tamtéž.

⁷² TÓTHOVÁ: *Právna komparatistika...*, s. 62.

⁷³ KRŠKOVÁ: *Dějiny evropského politického a právního myšlení...*, s. 116.

⁷⁴ KUBŮ, HUNGR, OSINA: *Teorie práva*, s. 185.

charakteristické svou všeobecností, abstraktností a vzorovostí. Rovněž zde dochází zásluhou glosátorů a postglosátorů k výraznému rozvoji právní vědy.

5. Rozvoj a vliv filozofických škol na vývoj práva

Zejména ve Francii a Itálii se začal vyvíjet právní humanismus vyznačující se uhlazenou formou a historicko-kritickým vztahem vůči justiniánské kodifikaci.⁷⁵ Od 17. století se v Evropě uplatňuje přirozenoprávní škola v čele s Hugo Grotiem, garantující svobodu a respektování lidské osobnosti. Aplikuje se na univerzitách, vychází z nauky postglosátorů, upřednostňuje vědeckost a význam rozumu a učí o ideálním právu nezávislém od státu.⁷⁶ Přirozenoprávní škola se věnovala systematické práva, podařilo se jí odhalit sféru veřejné moci a použít na její výkon určitá pravidla.⁷⁷ Představiteli této školy byli mimo Huga Grotia také Montesquieu, Locke, Kant a Rousseau.⁷⁸

Opozičním směrem přirozenoprávní školy byla německá historickoprávní škola reprezentovaná Carlem von Savignym prosazující navrácení striktní aplikace čistého římského práva.⁷⁹ Od doby vzniku historickoprávní školy se právo pokládá „za společenský a historický jev podléhající stálému vývoji a měnící se podle charakteru společnosti, v níž vzniklo a působí.“⁸⁰ V rámci této školy vznikla samostatná věda pandektního práva (tzv. *německá pandektistika*) vyvíjející se pod vedením Rudolfa Iheringa a Georga Heiseho.⁸¹

6. Období novodobých kodifikací

Do první etapy moderních kodifikací náleží vydání francouzského Code civil roku 1804 a rakouského ABGB roku 1811, což jsou díla přirozenoprávní a osvícenecká.⁸²

Druhou etapu kodifikací konce 19. století představují německý BGB a švýcarský ZGB, vyznačující se oproti předchozím zákoníkům svou pragmatičností a absencí přirozenoprávních a osvíceneckých prvků.⁸³

Devatenácté století je nazýváno „stoletím právnickým,“ je obdobím velkých kodifikací a vzrůstajícího významu písemných pramenů a obecně psaného práva.

⁷⁵ TÓTHOVÁ: *Právna komparatistika...*, s. 63.

⁷⁶ HRUŠKOVIČ, KALESNÁ, ŠTEFANOVIČ: *Svetové právne systémy*, s. 25.

⁷⁷ KUBŮ, HUNGR, OSINA: *Teorie práva*, s. 186.

⁷⁸ HRUŠKOVIČ, KALESNÁ, ŠTEFANOVIČ: *Svetové právne systémy*, s. 25.

⁷⁹ Tamtéž, s. 26.

⁸⁰ TOMSA, Bohuš. *Kapitoly z dějin filosofie práva a státu*. Praha: Karolinum, 2005, s. 178.

⁸¹ TÓTHOVÁ: *Právna komparatistika...*, s. 64.

⁸² Tamtéž.

⁸³ Tamtéž.

4.2.2 Anglické právo

Z hlediska historického vývoje je možné anglické právo rozčlenit do čtyř základních období: 1. anglosaské období (do roku 1066), 2. nástup common law (1066-1485), 3. soupeření common law s equity (1485-1832), 4. současné období (1832 až dodnes).⁸⁴

1. Anglosaské období

Do 5. století n. l. byla Anglie pod nadvládou Říma, která však po sobě nezanechala výraznější odkazy. Poté se zde usídlily rozmanité germánské kmeny (Anglové, Sasové), které vytvořily sedm království. Tamní obyčejové právo, používané na lidových shromážděních, bylo časem převáženo královskými zákony.⁸⁵ Ty sloužily k upevnění moci panovníka. Zákony byly psány v jazyce anglosaském a upravovaly jen specifickou část společenského života. K jedné z nejstarších právních knih tohoto období náleží *Domas*, jež vznikla kolem roku 600. Obsahuje obyčejové právo se zákonodárnými prvky.⁸⁶

2. Období nástupu common law

Po roce 1066 se rodí centralizovaný stát a posiluje snaha o vybudování jednotného právního systému v celé říši. Počínají se formulovat principy common law a původní partikularizované anglosaské právo je postupně vytlačováno právem novým, které se vytvořilo na bázi spojení královských soudních rozhodnutí a anglosaských a normanských právních obyčejů.⁸⁷ Za důležitý právní pramen počátku normanské nadvlády bývá považována Kniha posledního soudu (*Domesday Book*). „Je cenným pramenem, sloužícím k poznání sociálního rozvrstvení obyvatelstva, právního postavení jednotlivých vrstev obyvatelstva a právních obyčejů koncem 11. století.“⁸⁸

Jádrem anglického práva se stalo common law, všeobecné zvykové právo, jehož prameny tvoří obyčeje a precedenty.⁸⁹ Common law bylo vytvářeno soudy královskými. Po vpádu Normanů nebyla kompetence královských soudů univerzální, jelikož byly činné pouze v ojedinělých případech týkajících se zájmů Koruny. Mezi tyto zájmy mimo jiné patřily královské finance a vlastnictví půdy.⁹⁰ Soudci byli původně králem vysíláni cestovat po krajině, od 13. století však získaly nejvyšší královské soudy sídlo ve Westminsteru.

⁸⁴ HRUŠKOVIČ, KALESNÁ, ŠTEFANOVIČ: *Svetové právne systémy*, s. 53.

⁸⁵ TÓTHOVÁ: *Anglo-americký právny systém*, s. 10.

⁸⁶ Tamtéž, s. 11.

⁸⁷ HUNGR: *Srovnávací právo...*, s. 19.

⁸⁸ BALÍK, Stanislav. *Právní dějiny evropských zemí a USA*. Dobrá voda u Pelhřimova: Aleš Čeněk, 1999, s. 95.

⁸⁹ HUNGR: *Srovnávací právo...*, s. 19-20.

⁹⁰ HRUŠKOVIČ, KALESNÁ, ŠTEFANOVIČ: *Svetové právne systémy*, s. 54.

Common law se stalo společným právem pro celou Anglii a obsahuje pravidla pro řešení veškerých soukromoprávních i veřejnoprávních sporů.⁹¹ Za skutečný počátek existence common law je brána doba vlády Jindřicha II. (1154-1189), což souvisí s úsilím panovníka nahradit místní obyčeje společným právem. Za éry jeho vlády došlo k nárůstu majetkových sporů, které byly rozhodovány královskými příkazy (*writy*).⁹² Jedině díky writu, obsahujícímu pravomoc k žalobě, mohla být věc projednána před soudem. Tehdy nebylo možné u královského soudu uplatnit právo, pro nějž nebyl writ.⁹³

Postupem času získaly královské soudy velkou oblibu především u soukromých osob, jelikož byly schopné nejlépe zajistit důkazy a výkon vynesených rozsudků. Vzrůstající obliba královských soudů nebyla po chuti církevním a světským feudálům, kteří usilovali o zamezení tohoto rozvoje. Nápomocná jim v této věci byla Magna Charta Libertatum (Velká listina svobod) z roku 1215, která stanovila pravomoc královských soudců pouze k řešení případů, které měli v kompetenci již roku 1215.⁹⁴ „Pro svobodného člověka Listina zavedla vedle práva svobody pohybu princip presumpce neviny, materiální pravdy a spolehlivých svědků....Magna Charta Libertatum se stala jedním z nejvýznamnějších státoprávních dokumentů, tvoří základ britské konstituční monarchie a jeden z pramenů ústavnosti.“⁹⁵ Roku 1285 byl vydán další důležitý dokument, a to Westminsterský statut, který obsahoval ustanovení, že královské soudy mají pravomoc zahajovat řízení pouze na základě writů vzniklých do roku 1285, čímž byla zastavena expanze jejich působnosti.⁹⁶

3. Soupeření common law s equity

Systém common law byl hodně rigidní a vysoce formalizovaný, nedokázal plyně reagovat na potřeby doby. Vzrůstající komplikovanost společenských vztahů znamenala nárůst sporů, pro něž nebyly writy. Vystala nutnost najít nové normy odpovídající stávajícímu vývoji, které by vyplňovaly mezery common law. Král v těchto případech pověřil rozsouzením Lorda vysokého kancléře. Pro tento typ rozhodování vznikly soudy kancléřské, jež soudily na základě spravedlnosti – *equity*.⁹⁷ Původně kancléři nepovažovali jednotlivá rozhodnutí za závazná. „Avšak od konce 16. století se prosadila vázanost precedenty také

⁹¹ TÓTHOVÁ: *Právna komparatistika...*, s. 87-88.

⁹² KUKLÍK, Jan, SELTENREICH, Radim. *Dějiny angloamerického práva*. Praha: Linde Praha, a.s., 2007, s. 35-36.

⁹³ TÓTHOVÁ: *Právna komparatistika...*, s. 88.

⁹⁴ TÓTHOVÁ: *Anglo-americký právní systém*, s. 14-15.

⁹⁵ KROUPA, Jiří a kol. *Soudobé ústavní systémy*. Brno : Masarykova univerzita, 1996, s. 8.

⁹⁶ KADLECOVÁ, Marta a kol. *Obecné dějiny státu a práva: státy západní Evropy a USA*. Brno: Masarykova univerzita, 1993, s. 207.

⁹⁷ KUBŮ, HUNGR, OSINA: *Teorie práva*, s. 189-190.

v tomto systému, což nepochybně souvisí se skutečností, že kancléři se od tohoto období stávali profesionálními právníky. V 17. století byl už systém equity osobitým souborem právních norem, který se opíral o svůj vlastní systém precedentů, zveřejňovaných ve Sbírkách kancléřských rozhodnutí.⁹⁸ Equity law bylo rychlejší a méně formálnější, avšak neexistoval na něj právní nárok. Tento typ rozhodování si oblíbili i občané, jelikož kladl větší důraz na zásady spravedlnosti. Navíc získal podporu panovníka a roku 1615 mělo právo equity navrch.⁹⁹ Situace se vyřešila roku 1621, kdy byl stanoven zákaz rozšiřování jurisdikce kancléřských soudů na úkor common law.¹⁰⁰ Tato skutečnost dala vzniknout zásadě „*Equity follows the Law*“, vyjadřující princip, že equity common law následuje, doplňuje a vylepšuje. Od roku 1621 nad rozhodnutími kancléřských soudů dohlíží Sněmovna Lordů.¹⁰¹

4. Současné období

Devatenácté a dvacáté století přinesly řadu významných reforem. Jednak byly zákony z let 1832 a 1833 reformovány aplikované writy. Zákon o procesu common law z roku 1852 zavedl nové formy žalob, jednotnou podobu writu a rychlejší soudní proces.¹⁰² Rovněž došlo k systematizaci common law a zvýšení významu práva hmotného.

V letech 1873-1875 byly zákony o soudnictví (*Judicature Acts*) provedeny výrazné změny v organizaci soudnictví, mezi které patří odstranění formálních odlišností mezi common law a equity law. Veškerým anglickým soudům tak byla dána možnost aplikovat zároveň common law i equity.¹⁰³ V těchto letech byly zrušeny veškeré zbývající vyšší soudy a byl ustanoven jediný Nejvyšší soud (*Supreme Court*) se sídlem v Londýně.¹⁰⁴ Ve 20. století došlo k rozvoji zákonodárství a částečnému sblížení s kontinentálním právem, což podmínila potřeba mezinárodního obchodu a členství Velké Británie v hospodářských integracích, zejména v Evropské unii od roku 1972.

4.2.3 Právo USA

Během let 1607 až 1732 se vytvořilo v USA třináct anglických kolonií. Po vzniku koloniální správy zde bylo formálně zavedeno common law a jeho vliv se díky územní expanzi rozšiřoval západním směrem.¹⁰⁵ Výjimku představovaly Louisiana, kde byla

⁹⁸ TÓTHOVÁ: *Anglo-americký právní systém*, s. 15-16.

⁹⁹ TÓTHOVÁ: *Právna komparatistika...*, s. 89.

¹⁰⁰ TÓTHOVÁ: *Anglo-americký právní systém*, s. 16.

¹⁰¹ HRUŠKOVIČ, KALESNÁ, ŠTEFANOVIČ: *Svetové právne systémy*, s. 56.

¹⁰² KUKLÍK, SELTENREICH: *Dějiny angloamerického práva*, s. 151.

¹⁰³ KUBŮ, HUNGR, OSINA: *Teorie práva*, s. 190.

¹⁰⁴ KROUPA a kol: *Soudobé ústavní systémy*, s. 21.

¹⁰⁵ KUBŮ, HUNGR, OSINA: *Teorie práva*, s. 196.

zachovávána francouzská tradice, Arizona a Nové Mexiko, jež byly zčásti založeny na španělské právní tradici.¹⁰⁶ Kolonisté však jen mechanicky nepřebírali common law, začali ho přizpůsobovat potřebám života v koloniích. V osadách se často vyskytovalo i lokální právo přivezené osadníky z jednotlivých částí Anglie a místní zvláštnosti, jako např. „Roman-Dutch law“ v New Yorku.¹⁰⁷ Rovněž zde nalezneme primitivní biblické právo a vliv práva holandských a švédských usedlostí.¹⁰⁸ „V koloniích se daleko více než v mateřské zemi setkáváme s tendencí směřující k písemnému zachycení práva a s častějším vydáváním zákonů vůbec.“¹⁰⁹ Tato skutečnost byla zřejmě dána potřebou určité právní jistoty. Ačkoliv byly kolonie zpočátku nejednotné, postupem času se i díky společnému vzdoru vůči Anglii sjednotily a sešly se prostřednictvím svých zástupců na kongresu ve Filadelfii, kde v červenci roku 1776 přijaly Prohlášení nezávislosti.¹¹⁰ Poté bylo stanoveno, že závazné jsou jen ty anglické precedenty, jež vznikly před rokem 1776. Od tohoto roku jsou závazná pouze americká soudní rozhodnutí.¹¹¹ Po roce 1776 posílila myšlenka vzniku samostatného práva USA, dochází ke schvalování kodifikací a přijetí Ústavy USA roku 1787.¹¹² Spojené státy americké na základě této ústavy získávají podobu spolkového státu, ústava zároveň deklarovala republikánskou formu státu a zavedla jednotnou daňovou a finanční soustavu, stejně jako dělbu moci na zákonodárnou, výkonnou a soudní.¹¹³ Dále roku 1791 došlo k přijetí Listiny práv.

Až do poloviny 19. století vítězil v USA románskogermánský systém, došlo k založení hnutí za kodifikaci v čele s Davidem Dudley Fieldem a k přijetí kodifikací v oblasti trestního a občanského práva, avšak nakonec převážilo common law. Jednalo se zejména o vítězství tradice, přičemž významný podíl na této skutečnosti měl zajisté anglický původ většiny obyvatelstva. Musely být ovšem učiněny určité kompromisy, jako zavedení volitelnosti soudců nebo stanovení institutu poroty i ve věcech civilních.¹¹⁴ Za zmínku stojí přijetí Základních článků Connecticutu roku 1639, massachusettského Zákona svobod ze 17. století, cizineckého zákona z roku 1789, rezoluce státu Kentucky z roku 1799 (ohledně možnosti

¹⁰⁶ TÓTHOVÁ: *Anglo-americký právní systém*, s. 55.

¹⁰⁷ KUKLÍK, SELTENREICH: *Dějiny angloamerického práva*, s. 356.

¹⁰⁸ TÓTHOVÁ: *Anglo-americký právní systém*, s. 55.

¹⁰⁹ KUKLÍK, SELTENREICH: *Dějiny angloamerického práva*, s. 356.

¹¹⁰ TUNC, André. *Právo Spojených států amerických*. Bratislava: Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, 1968, s. 18.

¹¹¹ KUBŮ, HUNGR, OSINA: *Teorie práva*, s. 196-197.

¹¹² HRUŠKOVIČ, KALESNÁ, ŠTEFANOVIČ: *Svetové právne systémy*, s. 82.

¹¹³ BALÍK: *Právní dějiny evropských zemí a USA...*, s. 161.

¹¹⁴ TÓTHOVÁ: *Právní komparatistika...*, s. 106.

prohlášení aktů za nicotné), černých zákoníků a norem řešících vztahy s indiány.¹¹⁵ Pro úplnost lze uvést trestní kodifikace ze začátku 20. století, a to federální trestní zákoník z roku 1909 a procesní trestní zákoník z roku 1911.¹¹⁶ Neopomenutelný je také zákon o občanských právech (*Civil Right Act*) z roku 1964 a soubor zákonů o zdraví, výchově, místním rozvoji a vylepšení podmínek černošského obyvatelstva z roku 1965.¹¹⁷

4.2.4 Shrnutí

Z výše uvedeného vyvozují, že ačkoliv do 5. století n. l. byly kontinentální Evropa i Anglie pod nadvládou Říma, v anglickém právu lze její působení označit za minimální, kdežto kontinentální Evropa má své základy právě v právu římském, a díky jeho recepci jím byla ovlivňována i nadále a převzala některé jeho principy a instituty. Zatímco v kontinentální Evropě bylo právo v průběhu let vytvářeno prostřednictvím středověkých univerzit a filozofických škol (zejména školy přirozenoprávní a historickoprávní), jádrem anglického práva se od 12. století stává common law. Postupem času začíná docházet k jeho střetům s equity, avšak v 19. století byly odstraněny formální odlišnosti mezi common law a equity law. To v kontinentálně-evropské právní kultuře je 19. století obdobím velkých kodifikací a zvyšujícího se významu psaného práva.

Právo USA se začalo tvořit až od 18. století, kdy kontinentální i anglické právo za sebou měly již dlouhé období vývoje. Americké právo při svém vzniku vycházelo z anglického common law, i když poté zvítězila snaha o samostatnou správu vlastních záležitostí. Domnívám se, že je možné v právu USA pozorovat vliv zákonného práva již v 18. století v souvislosti s přijetím Deklarace nezávislosti a americké Ústavy. Nejblíže ke kontinentálnímu právu mělo právo USA v první polovině 19. století, kdy došlo k přijetí některých kodifikací a vzniku hnutí za kodifikaci. Avšak poté převážila anglická právní tradice, v níž byla většina původních obyvatel vychována.

Ačkoliv tyto dva velké právní systémy prošly odlišným historickým vývojem, oba mají své kořeny v evropské právní tradici, kontinentální systém v právu římském a angloamerický v právu germánském.

¹¹⁵ KADLECOVÁ a kol: *Obecné dějiny státu a práva...*, s. 257-260.

¹¹⁶ BALÍK: *Právní dějiny evropských zemí a USA...*, s. 164.

¹¹⁷ TUNC: *Právo Spojených států amerických*, s. 49-50.

4.3 Z hlediska pramenů práva

4.3.1 Kontinentálně-evropská právní kultura

Kontinentální právní systém je systémem práva psaného, kde případné jiné právní prameny jsou vůči němu prameny subsidiárními. „Stěžejním pramenem soudobého práva v evropských státech je normativní právní akt jako výsledek právotvorné činnosti, obsahující obecně závazné normy, které jsou aplikovány soudy a dalšími státními orgány na konkrétní případy právních vztahů.“¹¹⁸ Všechny právní normy jsou z hlediska používání rovnocenné, jsou určovány zákonem a legislativou a vyznačují se svou všeobecností. Zprvu je nutné určit, zda se daná právní norma na dotyčný právní vztah vztahuje a je možné ji aplikovat na vyřešení konkrétního případu. Právní pravidlo neslouží jako prostředek řešení jednotlivého případu, nýbrž má generální povahu. Díky své obecnosti se vztahuje na celé skupiny případů a pokrývá významné rysy společenských vztahů v určitých souvislostech.¹¹⁹ V kontinentální právní kultuře nelze vytvořit, měnit a rušit právní normu jinak než vydáním normativního, tedy obecně závazného právního aktu.¹²⁰ Právní norma má svého tvůrce i adresáta a musí mít určitou formu.¹²¹

Mezi prameny kontinentální právní kultury patří ústavní zákony a ústavy jednotlivých států jako základní zákony států, jejichž změny lze docílit pouze složitou legislativní procedurou. Ústavy států kontinentálního systému jsou psané a ostatní právní předpisy s nimi nesmí být v rozporu.¹²² Právo zde vychází ze zákonů, nejobecnějších normativních aktů, které musí být dostatečně přesné, jasné, srozumitelné a adresné. Zákony poskytují pouze jistý rámec a dávají tak soudci určitou volnost při rozhodování.¹²³ Protože jsou zákony obecné, bývají obvykle upřesňovány a konkretizovány druhotnými právními normami. Z tohoto důvodu je dána vládě, ministerstvům či dalším orgánům, majícím nižší postavení než zákonodárce, možnost vydávat další právní normy jako nařízení či vyhlášky k vykonání a interpretaci zákonů.¹²⁴

V posledních letech získávají na významu také mezinárodní smlouvy, z nichž některé mají vlastnost přímé závaznosti. Dalším pramenem tohoto právního systému je *normativní*

¹¹⁸ HUNGR: *Srovnávací právo...*, s. 38.

¹¹⁹ KUBŮ, HUNGR, OSINA: *Teorie práva*, s. 186-187.

¹²⁰ HUNGR: *Srovnávací právo...*, s. 37.

¹²¹ TÓTHOVÁ: *Právna komparatistika...*, s. 71.

¹²² Tamtéž, s. 72.

¹²³ KUBŮ, HUNGR, OSINA: *Teorie práva*, s. 187.

¹²⁴ HRUŠKOVIC, KALESNÁ, ŠTEFANOVIČ: *Svetové právne systémy*, s. 46.

smlouva, tj. smluvní akt dvou či více stran, který má obecnou právní závaznost a týká se neurčitých případů stejného druhu.¹²⁵

„Soudní rozhodnutí se v zemích kontinentálního práva jako pramen práva nepřipouští, i když jejich faktický význam nepochybně roste.“¹²⁶ V některých státech jsou sestavovány oficiální sbírky soudních rozhodnutí umožňující přehled pro další právní praxi. Právní obyčej má spíše doplňkový význam, připouští se jen v případě výslovného odkazu zákona na něj. Platí tedy buď jako sekundární právo, které se aplikuje v případě existence mezery v zákoně, nebo v dané zemi neexistuje vůbec.¹²⁷ Například Francie obyčej za pramen práva nepovažuje, kdežto Německo jeho význam uznává a je zde roven zákonu.¹²⁸

Mezi prameny se dále řadí všeobecné zásady právní, nejvýrazněji uplatňované v Rakousku, a doktrína, jež byla hlavním pramenem práva ve 13. a 14. století na univerzitách.¹²⁹ Před doktrínou má přednost zákon. Všeobecné principy obsažené v ústavě, kodexech a ustanoveních zákonů se používají jako pomůcky při interpretaci zákonů, pokud jde o smysl a poslání daného zákona jako celku. Kupříkladu ve Španělsku zákon přímo umožňuje, aby se použily všeobecné principy.¹³⁰ K sekundárním pramenům rovněž patří analogie, ekvita a rozum, které jsou uplatňovány především v Rakousku a Švýcarsku.¹³¹ Právní věda má význam především z hlediska nezávislé interpretace platného práva.

V kontinentální právní kultuře se projevuje výrazná snaha o kodifikaci. „Kodexy nejsou zvláštním druhem pramenů práva. Jejich mimořádná hodnota spočívá v tom, že v kodexu jsou obsaženy a systematicky uspořádány normy celého odvětví práva. Kodifikace značně usnadňuje zvládnutí právní materie, studium, interpretaci a aplikaci práva.“¹³²

4.3.2 Anglické právo

Zajímavostí je, že Anglie nemá ústavu ve formálním smyslu. Zdejší ústava je nepsaná, není obsažena v jednom dokumentu a tvoří jí z hlediska právních forem různé prameny. Jednak statutární právo, zvykové právo, dále ústavní konvence a práce odborníků.¹³³

¹²⁵ HUNGR: *Srovnávací právo...*, s. 38.

¹²⁶ Tamtéž, s. 37-38.

¹²⁷ Tamtéž, s. 38.

¹²⁸ HRUŠKOVIČ, KALESNÁ, ŠTEFANOVIČ: *Svetové právne systémy*, s. 48.

¹²⁹ Tamtéž, s. 49.

¹³⁰ Tamtéž, s. 50.

¹³¹ HUNGR: *Srovnávací právo...*, s. 38.

¹³² OSINA: *Význam kodifikace práva v kontinentální právní kultuře...*, s. 191.

¹³³ KROUPA a kol: *Soudobé ústavní systémy*, s. 21-22.

„Prameny anglického práva lze třídit takto:

- právo soudcovské (judge-made law, case law);
- právo zákonné (legislation: Statute law, enacted law);
- právo obyčejové (custom);
- právní literatura (legal writings).¹³⁴

Základní pramen anglického práva tvoří právo soudcovské, které se člení na common law a equity. V Anglii se silně projevuje princip panství precedentu a zásada stare decisis, dle které precedent zavazuje soud, který ho vydal, a veškeré nižší soudy k setrvání při svém právním názoru i nadále v budoucnu. Soudobá právní teorie Anglie rozlišuje dvojí sílu závaznosti precedentu, striktní a volnou. „Striktní forma zavazuje soudce následovat předcházející rozhodnutí i v případě, že s ním nesouhlasí (např. rozhodnutí soudců High Court of Justice, která jsou závazná pro všechny nižší soudy). Volná precedenční doktrína znamená, že soudce sleduje určité rozhodnutí proto, jelikož mu přikládá velkou váhu, a to do té doby, dokud ho pokládá za správné.“¹³⁵ Soud si může dovolit nenásledovat precedent jen z kvalifikovaných důvodů.¹³⁶ Celý rozsudek není právně závazný, nýbrž pouze ta část odůvodnění rozsudku, kde se deklaruje vlastní pravidlo chování (*ratio decidendi*). Úvahy soudce (*obiter dictum*) závazné nejsou.¹³⁷

Důležitou úlohu v anglickém právu představuje institut *distinctions*. Soudce často při zkoumání okolností nového případu narazí na takový prvek, jež se v předcházejících případech nevyskytoval. Pak má možnost staré pravidlo doplnit nebo přeformulovat tak, aby bylo rozhodnutí sporu rozumné. Tato metoda hledání rozdílů představuje v anglickém právu základní metodu, díky níž se anglické právo vyvíjí a zůstává flexibilní.¹³⁸ Anglický soudce není precedentem vázán absolutně, buď ho přijme a aplikuje, nebo konstatuje a odůvodní rozdílnost případu a kauzy v precedentu, či výjimečně precedent zruší a vytvoří nový.¹³⁹ V případě posledních dvou uvedených možností se jako pomocné argumenty aplikují tzv. *dissent*, tedy nesouhlasné názory soudců zahrnuté v odůvodněních rozsudků, jež jsou přijímány při většinovém rozhodování.¹⁴⁰ Precedenty jsou vedeny v různých oficiálních i neoficiálních sbírkách, jakými jsou například *Law Reports* a *Law of England*, z čehož ty

¹³⁴ KNAPP: *Velké právní systémy...*, s. 165.

¹³⁵ KUBŮ, HUNGR, OSINA: *Teorie práva*, s. 191.

¹³⁶ TÓTHOVÁ: *Právna komparatistika...*, s. 99.

¹³⁷ KUBŮ, HUNGR, OSINA: *Teorie práva*, s. 192.

¹³⁸ DAVID, René. *Anglické právo*. Bratislava: Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, 1972, s. 26.

¹³⁹ TÓTHOVÁ: *Anglo-americký právny systém*, s. 23.

¹⁴⁰ KUBŮ, HUNGR, OSINA: *Teorie práva*, s. 192-193.

precedenty, které se vyskytují často, utvářejí tzv. *leading cases* (hlavní případy pro danou věc).¹⁴¹

Druhotné nepsané právní prameny tvoří obyčejové právo, právní literatura a všeobecné právní zásady. Obyčejové právo má dnes v Anglii pouze druhořadou úlohu a vyskytuje se ve dvou formách. Jednak ve formě *general customs of the Realm* (všeobecné obyčeje říše, v současnosti užívané jen v oblasti ústavního práva) a *local customs* (místní obyčeje, které jsou pramenem, jestliže se odvracejí od common law, ale nejsou v rozporu s jeho duchem, a zároveň byly-li dodržovány už v roce 1189; jejich význam je však skoro zanedbatelný).¹⁴² Právní literatura je pramenem podřadnějšího významu, lze-li ji vůbec za pramen označit. Jedná se o některá historicky významná právní díla (tzv. *Books of Authority*), mezi něž se řadí „*Tractatus de legibus et consuetudinibus regni Angliae*“ R. Glanvilla z 12. století, Branctonovo dílo „*De Legibus et consuetudinibus Angliae*“ ze 13. století, dále „*Institutiones of the Laws of England*“ ze 17. století od E. Cooka nebo „*Commentaries on the Laws of England*“ z 18. století od W. Blackstona.¹⁴³ Současná anglická právní literatura pramenem již není.¹⁴⁴ Všeobecné právní zásady mají význam zejména jako interpretační pravidla v podobě tzv. *natural justice*, přirozené spravedlnosti. „K základním pravidlům *natural justice* patří: Nikdo nemůže být soudcem ve vlastní věci. Nikdo nemůže být odsouzen bez toho, aniž by byl vyslechnut. Každý má právo být obeznámen s obviněním proti němu a s jeho důvody. Rozhodnutí musí být odůvodněné. Tresty mají být přiměřené.“¹⁴⁵ Pomocné právní prameny tvoří doktrína a rozum, jejichž pomocí jsou vyplňovány mezery v právu.¹⁴⁶

Mezi psané prameny anglického práva se řadí normativní právní akty, právní nařízení a právo Evropských společenství.¹⁴⁷ Normativní právní akty představují zákony přijaté parlamentem nebo Národním shromážděním pro Wales, kterému byla od roku 1999 přiznána pravomoc vydávat právní nařízení týkající se Walesu.¹⁴⁸ V současné době platí základní ústavní zásada suverenity parlamentu, která stanoví nutnost aplikace zákonů přijatých parlamentem a jejich přednost v případě jejich střetu s common law, equity, prerogativy panovníka nebo mezinárodní smlouvou.¹⁴⁹ „Legislativa má sice přednost před soudními

¹⁴¹ TÓTHOVÁ: *Právna komparatistika...*, s. 99.

¹⁴² KNAPP: *Velké právní systémy...*, s. 165-166.

¹⁴³ TÓTHOVÁ: *Anglo-americký právní systém*, s. 26-27.

¹⁴⁴ TÓTHOVÁ: *Právna komparatistika...*, s. 101.

¹⁴⁵ TÓTHOVÁ: *Anglo-americký právní systém*, s. 27.

¹⁴⁶ HRUŠKOVIČ, KALESNÁ, ŠTEFANOVIČ: *Svetové právne systémy*, s. 81.

¹⁴⁷ HUNGR: *Srovnávací právo...*, s. 39.

¹⁴⁸ Tamtéž.

¹⁴⁹ TÓTHOVÁ: *Anglo-americký právní systém*, s. 26.

rozhodnutími, ale pokud není aplikovaná a nebyla důvodem určitého rozhodnutí, pokládá se jen za deklarovanou.¹⁵⁰ Zákon je v Anglii dotvářen soudcovskou normotvorbou a proto jí také nechává výrazný prostor. Právní nařízení představují sekundární oblast psaného práva, jedná se o akty vydané centrální vládou či veřejnoprávními orgány a institucemi; všechny musí být v souladu se zmocňovacím zákonem.¹⁵¹ Psaným pramenem je rovněž právo Evropských společenství, které tvoří na základě zákona o Evropských společenstvích z roku 1972 součást práva Anglie a Walesu. Vnitrostátní zákony musí být interpretovány souladně s ním kdekoli je to možné.¹⁵² Soulad by měl panovat i ve vztahu k Evropské úmluvě o lidských právech, která byla včleněna do anglického práva zákonem o lidských právech z roku 1998.

Pro úplnost je třeba poznamenat, že v anglickém právu se nevyskytují kodifikace, jež by upravovaly široké spektrum právních vztahů, jak je tomu v kontinentální právní kultuře.

4.3.3 Právo USA

Základem práva USA je federální psaná ústava, i když jednotlivé státy rovněž disponují svými vlastními ústavami. Ty se shodují v tom, že všechny obsahují Listinu občanských práv.¹⁵³ Ústava je nejvyšším zákonem unie a má přednost i před mezinárodními smlouvami. Byla přijata roku 1787 a zatím v ní bylo učiněno pouze 27 dodatků, což je mimo jiné zapříčiněno obtížnou procedurou změny Ústavy.¹⁵⁴ Zakotvila silnou celonárodní vládu a čtyři politické principy: republikánství, federalismus, dělbu moci a systém brzd a rovnováh.¹⁵⁵ Rovněž přiznává státům pravomoc vydávat zákony.¹⁵⁶

Významné postavení ve vztahu k Ústavě USA má v rámci „judicial review“ Nejvyšší soud USA, který podává její závazný výklad. Od rozhodnutí *Marbury v. Madison* roku 1803 je dáno, že Ústava Spojených států amerických je tvořena tím, co za ní stanoví Nejvyšší soud.¹⁵⁷ Soudní výklad je brán za jeden ze základních prostředků ústavních změn.¹⁵⁸

¹⁵⁰ KUBŮ, HUNGR, OSINA: *Teorie práva*, s. 193-194.

¹⁵¹ HUNGR: *Srovnávací právo...*, s. 39.

¹⁵² Tamtéž, s. 39-40.

¹⁵³ TÓTHOVÁ: *Anglo-americký právní systém*, s. 61.

¹⁵⁴ KUBŮ, HUNGR, OSINA: *Teorie práva*, s. 201.

¹⁵⁵ JANDA, Kenneth a kol. *Výzva demokracie: systém vlády v USA*. Praha: Sociologické nakladatelství, 1998, s. 76.

¹⁵⁶ TOCQUEVILLE, Alexis de. *Demokracie v Americe*. Praha: Lidové noviny, 1992, s. 109.

¹⁵⁷ KROUPA a kol: *Soudobé ústavní systémy*, s. 35.

¹⁵⁸ JANDA a kol: *Výzva demokracie...*, s. 73.

Američtí soudci aplikují na rozhodnutí precedenty, ale nepoužijí je, domnívají-li se, že by vedly k nespravedlivému rozhodnutí. „Soudce v USA je povinen jednat v souladu s tím, co se mu jeví jako spravedlivé, nikoli podle toho, co se jevílo jako spravedlivé tomu soudci v minulosti: *Precedenty neobsahují nutně poslední slovo moudrosti. Nemusí vždy platit, někdy je dokonce nutné je odmítnout, pokud je to v zájmu spravedlnosti.* (Z usnesení Nejvyššího soudu USA).“¹⁵⁹ Striktní chápání závaznosti precedentu se vztahuje jen na rozhodnutí Nejvyššího soudu USA a nejvyšších soudů jednotlivých států. Tyto na rozdíl od vyšších anglických soudů nejsou vázány svými vlastními rozhodnutími a mají možnost takto měnit svoji praxi.¹⁶⁰ I přes pružnější přístup Spojených států amerických k precedentům je nejvyšší soudy ruší spíše výjimečně, především v situaci, kdy nastane některá z následujících okolností: norma obsažená v precedentu je prakticky neaplikovatelná nebo právní či skutkové okolnosti se změnilly natolik, že nemůže být původní norma použita.¹⁶¹

Federální charakter amerického práva vyvolává otázku ohledně platnosti common law, zda se uplatní na úrovni federální či na úrovni států nebo na obou. Důležitá jsou v této záležitosti rozhodnutí Nejvyššího soudu USA. „První z nich je rozhodnutí ve věci *Swift v. Tyson* z roku 1842, ve kterém byla uznána existence general common law, tj. federální common law.... Téměř po sto letech byla revidována rozhodnutím ve věci *Erie Railroad Company v. Tompkins* z roku 1938, v němž bylo uznáno common law státu Pennsylvania a tím existence common law států vůbec.“¹⁶² V americkém právu je tato doktrína stále respektována. K uznání federálního common law nedošlo. Prakticky tedy federální orgány nemohou vytvářet federální common law a při absenci federálního práva musí aplikovat právo státu kompetentního dle kolizních norem. Tím, že bylo uznáno common law jednotlivých států, nastalo nebezpečí možnosti rozpadu práva USA v padesát odlišných právních řádů. Tomuto se snaží předcházet unifikací common law jednotlivých států.

Psané právo má v USA vyšší význam než v Anglii a tvoří jej Ústava USA, zákony a akty moci výkonné. V některých státech USA lze spatřit kodifikaci práva (občanské soudní řády a občanské zákoníky), ačkoliv se nejedná o kodifikace v evropském slova smyslu. Celkovou snahu o unifikaci reprezentuje například *Jednotný obchodní zákoník*, který byl přijat všemi státy unie kromě Louisiany.¹⁶³ „Zvláštností zákonného práva na americkém kontinentu je, že je uplatňováno v podobě, do které jej přetvoří soudy svým výkladem

¹⁵⁹ HUNGR: *Srovnávací právo...*, s. 41.

¹⁶⁰ HRUŠKOVIČ, KALESNÁ, ŠTEFANOVIČ: *Svetové právne systémy*, s. 89.

¹⁶¹ TÓTHOVÁ: *Anglo-americký právny systém*, s. 60.

¹⁶² KNAPP: *Velké právní systémy...*, s. 171-172.

¹⁶³ TÓTHOVÁ: *Právna komparatistika...*, s. 113.

a vyplňováním jeho mezer. Bezprostředním pramenem práva se tedy nestává zákon sám, ale soudní precedent, jež ho interpretuje a v další praxi je citován jako pramen práva.¹⁶⁴ Soudy však musí interpretovat zákony souladně s vůlí zákonodárců, jestliže tato vůle z daného zákona jasně vyplývá.¹⁶⁵ Mezi psané prameny patří rovněž akty moci výkonné, ať už se jedná o vyhlášky a prováděcí nařízení, resp. dekrety prezidenta v rámci jeho kompetence, nebo o nařízení guvernérů a všeobecně závazné předpisy státní či federální administrativy.¹⁶⁶

Druhotné prameny práva tvoří neoficiální kodifikace soudního práva (tzv. Restatements) vydávané Americkým institutem práva. Jsou vydávány podle jednotlivých odvětví a pokryly již veškeré oblasti, ve kterých vyvstala potřeba obnovené interpretace práva.¹⁶⁷ „Hlavním cílem Restatements je ochrana významu common law při jeho současném zjednodušení a systematizaci.“¹⁶⁸ Najdeme v nich rozhodnutí soudní praxe, jež jsou důležitá pro jistou skupinu případů určitého druhu. Zabývají se vždy jednotlivými právními instituty, jako jsou vlastnictví nebo zabezpečení.¹⁶⁹ Restatements se v současnosti opatřují poznámkami příslušného státu a ke každému ustanovení se doplňují, zda je aplikovatelné v daném státě, nebo zda bylo v některém soudním rozhodnutí použito či nikoliv.¹⁷⁰ Vliv právní nauky, jako dalšího druhotného pramene, tkví především v přesvědčování. Jedná se o studie a komentáře publikované o právních problémech a o právní vědě, američtí soudci na ně často poukazují.¹⁷¹

4.3.4 Shrnutí

Z podkapitoly 4.3 vyplývá, že ačkoliv je právo USA autonomním systémem, jeho základní struktura pramenů je podobná anglické a právo se zde vytváří prostřednictvím soudcovské tvorby práva. Nutno ovšem podotknout, že na rozdíl od Anglie má ve Spojených státech amerických psané a zákonné právo znatelně vyšší význam a precedenty zde požívají nižší autority.

V USA se stejně jako v Anglii uplatňuje zásada, že zákon není nic, dokud není interpretován soudem. Což představuje zřejmě nejvýraznější odlišnost od kontinentálního právního systému, ve kterém je naopak nejdůležitějším právním pramenem zákon a soudní rozhodnutí právo nevytvářejí. „Tento rozdíl ve způsobu tvorby práva pak předurčuje další

¹⁶⁴ KUBŮ, HUNGR, OSINA: *Teorie práva*, s. 202.

¹⁶⁵ TÓTHOVÁ: *Anglo-americký právní systém*, s. 61.

¹⁶⁶ TÓTHOVÁ: *Právna komparatistika...*, s. 113.

¹⁶⁷ TUNC: *Právo Spojených států amerických*, s. 123.

¹⁶⁸ KUKLÍK, SELTENREICH: *Dějiny angloamerického práva*, s. 424.

¹⁶⁹ HRUŠKOVÍČ, KALESNÁ, ŠTEFANOVIČ: *Svetové právne systémy*, s. 89-90.

¹⁷⁰ TUNC: *Právo Spojených států amerických*, s. 122.

¹⁷¹ HUNGR: *Srovnávací právo...*, s. 42.

rozdíly, týkající se pojetí právního státu a techniky realizace práva.¹⁷² Co se týče techniky hledání práva lze porovnat, že kontinentální právo hledá řešení sporu v zákonech, kdežto angloamerické v soudních rozhodnutích. Právní norma v evropské právní kultuře je všeobecná, stanovená zákonem a legislativou, kdežto angloamerická právní norma úzce souvisí se soudním procesem, není výsledkem zákonodárcovy tvorby a postrádá kontinentální vlastnost všeobecnosti.¹⁷³ V kontinentálním právním systému je právní norma doplňována a specifikována druhotnými sekundárními normami, kdežto v anglickém právu tuto funkci plní další rozhodnutí soudů nebo jurisprudence.¹⁷⁴

Právo obyčejové se jako pramen práva užívá především v právu anglickém, v kontinentálním právní kultuře je jeho aplikace podstatně omezenější, v některých zemích není uznáváno vůbec. Všeobecné zásady právní tvoří druhotný pramen práva jak v kontinentálním, tak v anglickém právu. Stejně tak lze ve všech třech právních řádech spatřit právní nauku či literaturu, nebo doktrínu jako doplňkový pramen práva, význam tohoto pramene je však nepatrný. Rovněž se ve srovnávaných právních systémech shodně vyskytuje skupina sekundárních právních předpisů, aktů moci výkonné. Zatímco v USA jsou druhotným pramenem neoficiální kodifikace soudního práva, v kontinentálním systému mezi ně bývá řazena analogie a rozum. Rozum nalezneme také jako pomocný pramen práva v Anglii.

Právo anglické, stejně jako právo většiny kontinentálních států, je na rozdíl od práva USA ovlivněno právem Evropské unie, což je spjato s členstvím Velké Británie v tomto nadnárodním celku.

Neopomenutelný je také výrazný rozdíl mezi oběma právními kulturami spočívající v přístupu ke kodifikacím. Kontinentální právo je založené na kodifikacích, kdežto v zemích angloamerického práva nenalezneme kodifikace jaké známe v Evropě. I když „dnes můžeme naopak pozorovat pronikání angloamerických koncepcí do kodifikovaných právních systémů pod vlivem EU. Zdá se tedy, že právní kultura směřuje k postupnému sblížení ve velmi rozsáhlém geografickém měřítku.“¹⁷⁵

¹⁷² VEVERKA, Vladimír, BOGUSZAK, Jiří, ČAPEK, Jiří. *Teorie práva*. Praha: CODEX, a.s., 1994, s. 38.

¹⁷³ HUNGR: *Srovnávací právo...*, s. 21.

¹⁷⁴ HRUŠKOVIČ, KALESNÁ, ŠTEFANOVIČ: *Svetové právne systémy*, s. 37.

¹⁷⁵ OSINA: *Význam kodifikace práva v kontinentální právní kultuře...*, s. 198.

4.4 Z hlediska moci soudní

4.4.1 Kontinentálně-evropská právní kultura

V rámci kontinentálního právního systému lze nalézt právo na soudní ochranu ve francouzské ústavě z roku 1791, v americkém právu jej zakotvila Ústava Spojených států amerických z roku 1791, oproti tomu v právu anglickém se setkáme se zakotvením tohoto práva již roku 1215 v Magně Chartě Libertatum.¹⁷⁶

V kontinentální Evropě je výkon soudní moci svěřen nezávislým soudům. Každý stát kontinentálního systému má svou vlastní soustavu soudů, do které obvykle patří okresní a krajské soudy, v některých zemích rovněž soudy vrchní, dále Nejvyšší správní soudy a Nejvyšší soudy.¹⁷⁷ Specifickým postavením disponují ústavní soudy, jež vykonávají kontrolu ústavnosti. Do evropského soudního systému patří i Evropský soudní dvůr, který uplatňuje své pravomoci jen vůči členským státům Evropské unie a jehož prioritním úkolem je kontrola souladnosti právních předpisů Evropské unie s právní praxí členských států.¹⁷⁸ Do justiční soustavy v kontinentální Evropě mimo soudů patří rovněž státní zastupitelství (prokuratura) hájící zájmy státu, justiční stráž a vězeňská služba.¹⁷⁹

Důležitým atributem soudní moci je její nezávislost na moci zákonodárné a výkonné, stejně jako nezávislost soudců samotných. Ta má být zajištěna prostřednictvím neslučitelnosti funkce soudce s jinou politickou funkcí a jeho vysokým platovým ohodnocením.¹⁸⁰ Zároveň soudci musí složit slib a splňovat požadavky věku, odborného právnického vzdělání, praxe a bezúhonnosti.¹⁸¹ Co se týče způsobu ustanovování do funkce, ten se liší dle jednotlivých zemí. Výkon funkce soudce může být skončen úmrtím, vlastní žádostí soudce, dopuštěním se závažného kárného přestupku nebo trestného činu.¹⁸² Kontinentální soudci právo pouze nalézají a netvoří jej. Při rozhodování neaplikují soudní precedenty. Lze však podotknout, že kupříkladu v České republice jsou pro soudce závazná rozhodnutí Ústavního soudu, která určují, zda je určitý právní předpis v rozporu s ústavou, zákonem či mezinárodní smlouvou pro Českou republiku závaznou.¹⁸³

V evropském civilním procesu jsou projednávány veškeré případy spadající do civilní pravomoci soudů (občanskoprávní, rodinné, pracovní a obchodní vztahy), přičemž soudní

¹⁷⁶ SCHELLEOVÁ, Ilona a kol: *Organizace soudnictví a právní služby*. Praha: Alfa Publishing, 2006, s. 9.

¹⁷⁷ HUNGR: *Srovnávací právo...*, s. 75.

¹⁷⁸ Tamtéž, s. 76.

¹⁷⁹ Tamtéž.

¹⁸⁰ SCHELLEOVÁ, Ilona. *Soudy a soudní právo*. Zlín: ŽIVA v.o.s., 1994, s. 27.

¹⁸¹ HUNGR: *Srovnávací právo...*, s. 75.

¹⁸² Tamtéž, s. 76.

¹⁸³ SCHELLEOVÁ a kol: *Organizace soudnictví...*, s. 83.

řízení jsou zásadně veřejná a veřejnost může být vyloučena jen ze zákonem stanovených důvodů.¹⁸⁴ Řízení bývá obvykle (mimo případů zahájených z moci úřední) zahajováno na základě podnětu, např. žaloby podané na příslušný soud, a spolu s žalobou je možné navrhnout vydání předběžného opatření a dosáhnout tak prozatímního upravení poměrů. Soudce se nejprve snaží o smírné vyřešení sporu. Nedosáhne-li jej, vyzve během ústního jednání žalobce k přednesení žaloby, a poté žalovaného k vyjádření se k dané věci.¹⁸⁵ Potom přichází fáze dokazování a po ní vyhlášení rozsudku, mimo kterého může být vydáno také usnesení nebo platební rozkaz, což se liší podle právní úpravy v jednotlivých zemích. V kontinentálních státech proces řídí a dokazování provádí soud. V zákonem dané lhůtě je přípustné se proti každému prvostupňovému rozhodnutí bránit odvoláním, a poté, co se rozhodnutí stalo pravomocným, si lze nárokovat výkon rozhodnutí, tedy exekuci.¹⁸⁶

4.4.2 Anglické právo

V Anglii jsou, i když ne úplně důsledně, od sebe institucionálně odlišeny civilní a trestní soudy.¹⁸⁷ Nižší civilní soudnictví v Anglii představují obvodní soudy (*County Courts*) organizované podle soudních obvodů a soudící bez poroty. Přísluší jim rozhodovat některé rodinné otázky, dále spory dle common law do výše 5000 liber a dle equity do hodnoty 30 000 liber.¹⁸⁸ Pravomoc ve sporech týkajících se vyživovací povinnosti mezi manželi, respektive rodiči a dětmi, mají i smírčí soudy (*Magistrates Courts*).¹⁸⁹ Vyšší soudy tvoří Nejvyšší soudní dvůr (*Supreme Court of Judicature*) sídlící v Londýně. Byl vytvořen zákony o soudnictví z let 1873-1875 a skládá se ze dvou instancí: Vysokého soudního dvora (*High Court of Justice*) a Odvolacího soudního dvora (*Court of Appeal*).¹⁹⁰ Vysoký soudní dvůr zasedá ve větších městech a pod jeho územní pravomoc spadá celá Anglie a Wales.¹⁹¹ Je soudem prvoinstančním, v poměru k nižším soudům vystupuje jako soud apelační, a člení se do třech oddělení: oddělení královniny lavice (*Queen's Bench Division*), kancléřské oddělení (*Chancery Division*), rodinné oddělení (*Family Division*).¹⁹² Úkolem Odvolacího soudního dvora je rozhodovat o odvoláních proti rozhodnutím Vysokého soudního dvora a nižších soudů. Nejvyšší soud Anglie představuje Sněmovna lordů (*House of Lords*),

¹⁸⁴ HUNGR: *Srovnávací právo...*, s. 75-77.

¹⁸⁵ Tamtéž, s. 77.

¹⁸⁶ Tamtéž.

¹⁸⁷ KNAPP: *Velké právní systémy...*, s. 168.

¹⁸⁸ TÓTHOVÁ: *Právna komparatistika...*, s. 103.

¹⁸⁹ HUNGR: *Srovnávací právo...*, s. 80.

¹⁹⁰ TÓTHOVÁ: *Právna komparatistika...*, s. 101.

¹⁹¹ HUNGR: *Srovnávací právo...*, s. 79-80.

¹⁹² KNAPP: *Velké právní systémy...*, s. 168.

jež je konečným odvolacím soudem a disponuje rovněž pravomocí rozhodovat ve věcech velezrady. Skládá se z deseti doživotně jmenovaných Law Lords a předsedy Lorda kancléře.¹⁹³ Rozhodnutí činí v minimálně tříčlenných senátech. Právo odvolat se k tomuto soudu je závislé na obdržení povolení od Odvolacího soudního dvora, příp. samotné Sněmovny lordů, jedná-li se o otázku všeobecného významu (ohledně výkladu zákona nebo vázanosti precedentem).¹⁹⁴

Jistými soudními pravomocemi disponuje rovněž právní komise *Privy council* představující v minulosti nejvyšší soudní orgán zemí Britského společenství, pro některé z nich je i v současnosti odvolacím soudem. Privy Council je poradním orgánem panovníka a jeho rozhodnutí nemají precedenční závaznost, avšak jejich síla spočívá v přesvědčivosti.¹⁹⁵

V trestním soudnictví jsou nižší soudy reprezentovány soudy magistrátními (zajímavé je, že donedávna byly ještě povětšinou laické), které se skládají ze smírčích soudců a soudí menší delikty.¹⁹⁶ V případech závažnějších deliktů smírčí soudy rozhodují, zda je potřeba obžalovaného předat vyššímu soudu, který tvoří čtvrtletní soud (*Quarter Session*) a porotní soud (*Assize*) s jedním soudcem Královské lavice.¹⁹⁷ V obou druhích soudů je kromě soudců zastoupena i dvanáctičlenná porota. Vyšší soudy reprezentuje Nejvyšší soudní dvůr a jeho dvě instance, Korunní soud (*Crown Court*) a trestní oddělení Odvolacího soudního dvora (*Court of Appeal*). Nejvyšším soudem v trestních věcech je Sněmovna lordů.¹⁹⁸

Za zmínku stojí skutečnost, že anglické právo do dnešních dní umožňuje každému občanovi vystupovat jako žalobce v trestním procesu. Ve složitých a závažných případech projednávaných před Korunním soudem představuje žalobce od roku 1986 královský prokurátor, ve většině případů ovšem, zejména u nižších soudů, policie.¹⁹⁹

Angličtí soudci se těší výrazné osobní autoritě, většinou byli vybíráni z řad úspěšných advokátů a jejich postavení posiluje rovněž institut *Contempt of Court*, který za neuposlechnutí soudu a nepodrobení se rozsudku stanovuje hrozbu trestu odnětí svobody.²⁰⁰ Angličtí soudci, stejně jako soudci američtí, právo vytvářejí. Soudní moc v Anglii vždy představovala nezávislou autoritu zaručenou mimo jiné jmenováním soudců na doživotí,

¹⁹³ HUNGR: *Srovnávací právo...*, s. 79.

¹⁹⁴ HRUŠKOVIČ, KALESNÁ, ŠTEFANOVIČ: *Svetové právne systémy*, s. 73-74.

¹⁹⁵ KNAPP: *Velké právní systémy...*, s. 169.

¹⁹⁶ HUNGR: *Srovnávací právo...*, s. 80.

¹⁹⁷ Tamtéž, s. 80-81.

¹⁹⁸ TÓTHOVÁ: *Právna komparatistika...*, s. 103.

¹⁹⁹ HUNGR: *Srovnávací právo...*, s. 83.

²⁰⁰ DAVID: *Anglické právo*, s. 31.

jejich štědrým platem a inkompatibilitou.²⁰¹ Anglický civilní proces se liší podle typu žaloby, přičemž ty dle common law se řeší především v oddělení královny lavice na Vysokém soudním dvoře. Jednání na tomto soudním dvoře upravuje tzv. Bílá kniha a jednání na soudech obvodních kniha Zelená.²⁰² Jednání předchází debata o možnostech urovnání sporu. Samotné jednání počíná podáním žaloby žalobcem, ve které uplatní svůj nárok, a soudce poté vyhotoví příkaz (tzv. *writ of summons*) adresovaný žalovanému, vyzývající ho, aby se ve stanovené lhůtě dostavil a vyjádřil své odlišné stanovisko, nebo aby vyhověl požadavkům žalobce.²⁰³ Tento writ neodpovídá kontinentálnímu předvolání, je vydáván kancléřem jménem královny a žalobce jej obdrží po zaplacení poplatku a předání příslušného tiskopisu kanceláři či podatelně Nejvyššího soudního dvora.²⁰⁴

V porovnání s kontinentální Evropou je v případě nedostavení se žalovaného na soud tato skutečnost považována za uznání oprávněnosti soudního příkazu (writu).²⁰⁵ Dostaví-li se žalovaný, začíná soudní jednání, jemuž předcházela mezi oběma stranami sporu výměna podání, dokumentů a návržení důkazů.²⁰⁶ Nejprve vystoupí právní zástupce žalobce a pronese úvodní řeč (*Opening Speech*), navrhne důkazy k vykonání a vyslechne svědky, dále právní zástupce žalovaného, jež učiní totéž. Poté zástupci stran pronesou závěrečné řeči (*Closing Speech*).²⁰⁷ Během jednání jsou aktivní především zástupci stran a soudce jen řídí jejich přednesy a poté vynese rozsudek, který není povinen odůvodnit.²⁰⁸ Obvykle však k němu bývají vysvětlení a důvody rozhodnutí připojeny. Jestliže se jednání účastní porota, soudce pro ni formuluje otázku. Zajímavostí anglického soudnictví je, že pouze malé procento rozsudků je zakončeno až ve fázi veřejného projednání, stejně jako skutečnost, že se zde neuznává autorita trestního rozsudku pro účely občanského řízení (i obráceně), a prejudiciální otázky jsou tak soudcem v novém případě řešeny samostatně.²⁰⁹

4.4.3 Právo USA

Ve Spojených státech amerických existuje zhruba padesát rozličných soudních soustav na straně jedné a federální soustava soudů na straně druhé. Soudy jednotlivých států musí dodržovat nejen ústavu a zákony svého státu, ale rovněž ústavu federální a jiné federální

²⁰¹ TÓTHOVÁ: *Anglo-americký právní systém*, s. 33.

²⁰² HRUŠKOVÍČ, KALESNÁ, ŠTEFANOVIČ: *Svetové právne systémy*, s. 74.

²⁰³ TÓTHOVÁ: *Právna komparatistika...*, s. 104.

²⁰⁴ HUNGR: *Srovnávací právo...*, s. 84.

²⁰⁵ Tamtéž, s. 84.

²⁰⁶ HRUŠKOVÍČ, KALESNÁ, ŠTEFANOVIČ: *Svetové právne systémy*, s. 74.

²⁰⁷ TÓTHOVÁ: *Právna komparatistika...*, s. 105.

²⁰⁸ DAVID: *Anglické právo*, s. 54.

²⁰⁹ Tamtéž, s. 55.

právní předpisy, na rozdíl od soudů federálních, které jsou vázány jen předpisy federálními.²¹⁰ V případě střetu federálního zákona se státním se použije zákon federální.

Federální soustava všeobecných soudů je trojinstanční. První instanci tvoří obvodní soudy, ve kterých zpravidla rozhodují samosoudci a při jejich rozmístění se respektuje princip, že v každém státě má být alespoň jeden obvod.²¹¹ Druhou instanci představují odvolací soudy rozhodující ve tříčlenných senátech, kdy každý z nich je soudem pro jistý okruh, do něhož náleží více obvodních soudů.²¹² Na vrcholu stojí Nejvyšší soud USA (*Supreme Court of the United States*). Jeho úlohou je ochrana ústavnosti, podávání jednotného výkladu ústavy a zákonů, sjednocování judikatury federálních odvolacích soudů a plnění úkolů v rámci své jurisdikce.²¹³ Jurisdikce federálních soudů není všeobecná, nýbrž se vztahuje jen na určité kategorie sporů: „1. spory vznikající na základě federálního práva; 2. civilní spory, ve kterých strany jsou občany různých států unie, jestliže hodnota předmětu sporu přesahuje 50 000 dolarů; 3. případy podle námořního práva; 4. všechny federální trestné činy, 5. případy, kdy je dána paralelní pravomoc federálních a státních soudů a rozsudek nejvyššího soudu státu je přezkoumávaný Nejvyšším soudem USA, protože se věc dotýká určité otázky federálního práva.“²¹⁴ V ostatních případech je dána příslušnost soudů států. Federální soudní systém tvoří také několik speciálních soudů, mezi něž patří kupříkladu daňový soud, vojenský soud a soud mezinárodního obchodu.²¹⁵

V porovnání se systémem federálních soudů nemají soustavy soudů jednotlivých států jednotnou strukturu. Shodují se v trojinstančním systému všeobecných soudů. Tvoří je soudy prvního stupně (např. okresní soudy nebo smírčí soudci), dále odvolací soudy (rozhodující o většině odvolání prvoinstančních soudů) a nejvyšší soudy jednotlivých států.²¹⁶ Ty se zabývají spory všeobecného významu a stojí v čele soudní hierarchie jednotlivých států.

Americké soudnictví podobně jako v Anglii zachovává institut poroty, která se uplatní u federálních i státních soudů, častěji v trestním procesu, i když ji můžeme nalézt i v jednáních civilních, kterými jsou např. spory o náhradu škody nebo uplatnění nároku na vydání majetku.²¹⁷ Typická pro soudnictví USA je pravomoc státních i federálních soudců provádět kontrolu ústavnosti. Kontrola ústavnosti je prováděna v souvislosti s konkrétním

²¹⁰ HRUŠKOVÍČ, KALESNÁ, ŠTEFANOVIČ: *Svetové právní systémy*, s. 86-87.

²¹¹ TÓTHOVÁ: *Právna komparatistika...*, s. 110.

²¹² Tamtéž.

²¹³ TÓTHOVÁ: *Anglo-americký právní systém*, s. 66-67.

²¹⁴ Tamtéž, s. 67-68.

²¹⁵ TÓTHOVÁ: *Anglo-americký právní systém*, s. 67.

²¹⁶ HRUŠKOVÍČ, KALESNÁ, ŠTEFANOVIČ: *Svetové právní systémy*, s. 86-87.

²¹⁷ Tamtéž, s. 86.

případem a přezkum začíná na návrh některé ze stran, která se dovolává protiústavnosti určitého předpisu.²¹⁸ Tato skutečnost představuje výraznou odlišnost ve srovnání kupříkladu s českým právem, kde dojde-li soudce k závěru, že zákon, který má být při řešení věci aplikován, je v rozporu s ústavním pořádkem, musí dle článku 95 odst. 2 Ústavy ČR předložit věc Ústavnímu soudu.²¹⁹ Američtí federální soudci jsou jmenováni prezidentem se souhlasem senátu. Soudci jednotlivých států jsou do funkce ustanovováni rozdílně, většina států však zavedla princip volitelnosti soudců.²²⁰

Ve Spojených státech amerických se uplatňuje institut státního návladního, který v trestních věcech vystupuje jako veřejný žalobce. A to jak na úrovni federální, kde je úřad státního návladního silně centralizovaný, tak na úrovni jednotlivých států, kde jsou tyto úřady naopak decentralizované.²²¹ V americkém soudnictví se dále uplatňuje zásada „plné důvěry a uznání“ (*full faith and credit*), na základě které se vzájemně uznávají soudní rozhodnutí jednotlivých států.²²² Platnost soudního rozhodnutí v jiném státě vyplývá přímo z Ústavy USA.²²³ Odlišnost mezi Evropou a Spojenými státy americkými spočívá rovněž v oblasti předávání osob k trestnímu stíhání do jiného státu. „Na rozdíl od evropského pojetí, kde je předávací řízení vztahem mezi justicemi dvou států bez účasti exekutivy, je americký předávací systém přesně opačný jako spolupráce výkonných mocí různých států bez účasti justice.“²²⁴

Americký civilní proces je započat písemným podáním (tzv. *peading*), o němž je žalovaný vyrozuměn. Nejprve se koná přípravné jednání uplatňující institut *discovery*, který značí způsob vyhledávání důkazů (např. písemné dotazníky, povinnost protistrany odpovídat na položené otázky, povinnost strpět vstup na pozemek), a institut předběžných porad (*pretrial conferences*) svolávaných před vlastním řízením s cílem smluvit další postup v jednání.²²⁵ Již v přípravné fázi má některá ze stran možnost zažádat o vynesení rozsudku bez dalšího jednání (*summary judgment*), záleží na úvaze soudu a přesvědčivosti důkazů.²²⁶ Vlastní jednání je především v režii stran a jejich právních zástupců, soudce má pouze povinnost zajistit každé straně dostatečný prostor k vyjádření a zabezpečit vyřešení dané

²¹⁸ TÓTHOVÁ: *Anglo-americký právní systém*, s. 67.

²¹⁹ aktuální znění: ústavní zákon č. 1/ 1993 Sb., Ústava ČR, ve znění pozdějších předpisů

²²⁰ SCHELLEOVÁ: *Soudy a soudní právo*, s. 27.

²²¹ HUNGR: *Srovnávací právo...*, s. 90.

²²² TÓTHOVÁ: *Anglo-americký právní systém*, s. 68.

²²³ TOMÁŠEK, Michal. Fikce jednoty státního území- tertium comparationis předávání v EU a v USA. *Právník*, 2010, roč. 149, č. 4, s. 406.

²²⁴ TOMÁŠEK: Fikce jednoty státního území..., s. 406.

²²⁵ TÓTHOVÁ: *Právna komparatistika...*, s. 114.

²²⁶ Tamtéž.

kauzy. V některých případech se jednání koná za přítomnosti poroty. Američtí advokáti v rámci své profese kumulují funkci advokáta, notáře a státního zástupce v jedné osobě, a neexistuje žádné omezení rozsahu jejich činnosti v zájmu klientů.²²⁷

V USA jsou často aplikovány alternativní metody řešení sporů, v některých státech má dokonce advokát povinnost nabídnout svému klientovi použití alternativních metod, jinak by mu odpovídal za způsobenou škodu (tzv. *malpractice liability*).²²⁸ V americkém rozhodčím řízení se v porovnání s českým rozhodčím řízením nevyžaduje nepodjatost rozhodců jmenovaných stranami a tito jsou placeni hodinovou sazbou.²²⁹ Na rozdíl od evropských rozhodčích řízení je v řízení americkém prováděno více důkazů a strany mají povinnost vzájemně si poskytnout jakékoli důkazní materiály vztahující se k předmětu řízení.²³⁰

Spojené státy americké se odlišují rovněž v metodě určování práva rozhodného. Zatímco v kontinentální Evropě se výběr právního řádu uskutečňuje metodou kolizní, založené na myšlence střetu právních řádů, kdy jsou všechny dotčené právní řády brány jako rovnocenné, v USA jsou kolizní normy aplikovány jen v případě návrhu některé strany.²³¹ Ve Spojených státech amerických dochází nejen ke kolizi mezinárodní, nýbrž i ke kolizi mezi jednotlivými státy federace, neexistuje zde totiž jednotné mezinárodní právo soukromé a každý stát má své vlastní.²³² To je příčinou vzniku různých alternativních metod pro určení rozhodného práva, mezi něž například patří *Local-law theory* (metoda zvýhodňující právo místa soudu), *Governmental interest analysis* (přihlížející k obsahu dotčených právních řádů) nebo *Better Law Approach* (hledající materiálně nejlepší řešení).²³³

4.4.4 Shrnutí

Základní zásady fungování soudnictví jsou ve výše zmíněných systémech stejné, soudy spory rozhodují na základě práva, liší se však v tom, co za pramen práva považují.²³⁴ Zřetelný rozdíl mezi kontinentálním a angloamerickým soudnictvím spatřuji jednak v existenci institutu poroty během rozhodování, který se v angloamerickém právním systému stále zachoval. Ve Spojených státech amerických se tradice porot dochovala silněji než

²²⁷ HUNGR: *Srovnávací právo...*, s. 91.

²²⁸ KORDAČ, Zbyšek. Zkušenosti se současnou právní úpravou a praxí alternativních metod řešení sporů v USA. *Právní fórum*, 2010, roč. 7, č. 3, s. 134.

²²⁹ Tamtéž, s. 136.

²³⁰ Tamtéž.

²³¹ DOLEŽAL, Vladimír. Metody učení práva rozhodného v ČR a USA. *Právní fórum*, 2010, roč. 7, č. 2, s. 75-76.

²³² Tamtéž, s. 75.

²³³ Tamtéž, s. 76-77.

²³⁴ HUNGR: *Srovnávací právo...*, s. 88.

v mateřské Anglii a právo na jednání před porotou je zajištěno dokonce i v Ústavě USA. Srovnávané právní kultury se dále liší v postavení advokátů, kdy ve srovnání s kontinentálními advokáty ti angličtí a američtí mají mnohem významnější úlohu. Rozdíly mezi porovnávanými právními systémy panují i ohledně institutu veřejného žalobce. Zatímco v kontinentální Evropě se běžně setkáme s funkcí státního zástupce, v Anglii může jako žalobce vystupovat každý občan a v USA byl zřízen úřad státního návladního. Nutno však poznamenat, že v Anglii byl roku 1986 zřízen úřad královského prokurátora.

V Anglii pouze malé procento případů končí až ve veřejném projednání. Stejně jako v USA, kdy do fáze meritorního projednávání s dokazováním dojdou pouze 2 % žalob,²³⁵ což kontrastuje s kontinentálním právním systémem. Ohledně soudního procesu spatřuji nejvýraznější odlišnost mezi oběma právními kulturami ve skutečnosti, že v kontinentálních státech proces řídí a dokazování provádí soud, kdežto v systému angloamerického procesu řídí strany sporu zastoupené svými advokáty a samy provádějí dokazování a vyslychají svědky. V porovnávaných právních kulturách shodně nalezneme požadavky na nezávislost soudců. Výrazný rozdíl však představuje postavení soudce, kdy ten kontinentální právo pouze nalézá a netvoří jej jako soudci v angloamerickém právním systému.

V americkém rozhodčím řízení se ve srovnání s kontinentálním rozhodčím řízením provádí více důkazů a nelpí se na nepodjatosti rozhodců jmenovaných stranami. Ohledně výběru práva rozhodného z podkapitoly 4.4.3 vyplynulo, že zatímco kontinentální právní systém preferuje kolizní přístup, v jednotlivých státech USA existují různé koncepce a upřednostňuje se spravedlnost materiální.²³⁶

4.5 Z hlediska charakteristických právních institutů

4.5.1 Kontinentálně-evropská právní kultura

Kontinentální rodinné právo vznikalo pod vlivem práva kanonického a jeho zvláštností je, že se v něm mísí prvky soukromoprávní s prvky veřejnoprávními, a jeho výskyt často nekopíruje geografii práva občanského.²³⁷ Základní institut rodinného práva představuje manželství, jehož právní úprava týkající se vzniku, zániku manželství, majetku manželů a výživného manželů a dětí po rozvodu se liší podle jednotlivých zemí. Novodobá úprava započala v 16. století, prosadila se povinnost vedení matrik a postupně vznikly dvě formy uzavření manželství: fakultativní civilní a církevní sňatek, či obligatorní civilní sňatek,

²³⁵ KORDAČ: Zkušenosti se současnou právní úpravou ..., s. 136.

²³⁶ DOLEŽAL: Metody učení práva rozhodného..., s. 78.

²³⁷ HUNGR: *Srovnávací právo*..., s. 57.

po kterém se mohou snoubenci bez právních účinků vzít i církevně.²³⁸ V manželských vztazích měl po dlouhou dobu dominantní postavení muž, k úplnému zrovnoprávnění manželek došlo až ve 20. století.²³⁹ Ohledně uspořádání majetkových poměrů manželů převládají zásady odděleného majetku a majetkového společenství s možností smluvně si upravit majetkové vztahy po dobu trvání manželství i pro případ jeho zániku.²⁴⁰

Co se týče dědění, tak v kontinentální Evropě se „uplatnil římský právní model dědění s určitými modifikacemi, se shodnými předpoklady dědění (smrt zůstavitele, pozůstalý majetek, osoby oprávněné dědit) a právními důvody dědění (zákon a závěť, přičemž mimo případů povinného podílu neopomenutelných dědiců je dědění ze závěti silnější).“²⁴¹ Shodná je rovněž skutečnost, že odúmrt' připadne státu, rozdíly však panují v otázce, kdy a jakým způsobem je pozůstalost dědicem nabývána. K otázce manželských a nemanželských dětí lze poznamenat, že se jejich původně nerovné postavení ve všech kontinentálních státech již vyrovnalo.²⁴²

Hlavním pojmem kontinentálního věcného práva je věc, avšak jednotlivé státy nechápou tento pojem jednotně. Code Civil o věci hovoří jako o statku, BGB ji definuje jako hmotný předmět a nejšířeji ji pojímá ABGB, který za ni označuje vše, co se odlišuje od osob a slouží potřebám lidí.²⁴³ Kontinentální právo rozlišuje věci na hmotné a nehmotné, a především na movité a nemovité.²⁴⁴ Co se týče kontinentální koncepce vlastnictví, je převzatá z římského práva a ovlivněná přirozeným právem, osvícenstvím a hospodářským liberalismem. Z tohoto vychází definice vlastnictví z konce 19. století, a to jako práva poskytujícího vlastníkově absolutní právní panství nad věcí.²⁴⁵ ABGB vlastnictví definuje jako pravomoc disponovat dle libovůle s podstatou a užitky věci a ostatní z toho vyloučit, kdežto BGB a ZGB ho vymezují nepřímo prostřednictvím definice vlastníka.²⁴⁶ Z výše uvedeného vyplývají společné znaky kontinentální koncepce vlastnictví: jedná se o právo výlučné a absolutní, jehož podstatou je disponovat s předmětem vlastnictví dle libovůle, která je omezená pouze zákonem a právy jiných osob; právo nakládat s věcí zahrnuje právo věc užívat, brát z ní užitky, nakládat s ní (v užším slova smyslu), zničit ji; právo žádat její vydání

²³⁸ TÓTHOVÁ: *Právna komparatistika...*, s. 75.

²³⁹ Tamtéž, s. 76.

²⁴⁰ HUNGR: *Srovnávací právo...*, s. 57.

²⁴¹ Tamtéž, s. 51.

²⁴² KNAPP: *Velké právní systémy...*, s. 153.

²⁴³ TÓTHOVÁ: *Právna komparatistika...*, s. 76.

²⁴⁴ KNAPP: *Velké právní systémy...*, s. 154.

²⁴⁵ HUNGR: *Srovnávací právo...*, s. 50.

²⁴⁶ TÓTHOVÁ: *Právna komparatistika...*, s. 77.

od každého, kdo ji neoprávněně zadržuje, a pravomoc postavit se neoprávněnému rušení svého vlastnického práva.²⁴⁷

Kontinentální státy uznávají pojem obligačního práva a hlavní dva důvody závazků, tedy právní úkony (především smlouvy) a protiprávní úkony (zejména způsobení škody), a dle toho rozlišují obligace na smluvní a mimosmluvní.²⁴⁸ Smlouva je v kontinentálním právu chápána čistě konsensuálně, její vznik je podmíněn projevem vůle, tedy zpravidla bezpodmínečným a úplným přijetím nabídky.²⁴⁹ Závazky mimosmluvní vycházejí ze způsobené škody a odpovědnosti za ni, přičemž se zde uplatňuje princip, že za zaviněnou a protiprávní škodu náleží odškodnění.²⁵⁰ Kromě škody zaviněné se připouští i škoda objektivní obvykle spočívající v principu, že osoba mající prospěch z dané činnosti odpovídá rovněž za riziko případných škodlivých následků této činnosti.²⁵¹

4.5.2 Anglické právo

Občanskoprávní instituty v Anglii a Walesu nejsou pochopitelně upraveny kodifikací, nýbrž jsou z větší části odvozeny z obyčejového práva, příp. některých zákonů regulujících určitou konkrétní oblast.²⁵² Anglické manželství se povětšinou uzavírá před duchovním anglikánské církve, připouští se však i uzavření manželství civilního, případně před duchovním jiné církve, přičemž mezi manžely se uplatňuje zásada oddělenosti majetku.²⁵³ Častý typ úpravy majetkových poměrů představují manželské dohody *Marriage Settlements*, které jsou uzavírány především s cílem ochrany zájmů žen a dětí.²⁵⁴ Mezi důvody zániku manželství patří úmrtí jednoho z manželů či rozvod na základě zákonných důvodů, kdy se podle rozvodového důvodu rozlišuje manželství zrušitelné (*voidable*) či neplatné (*void*).²⁵⁵ Rozvod manželství provádí soud ve dvou fázích, ta první končí předběžným rozsudkem (*decree nisi*), manželství ovšem zaniká až ve druhé fázi vydáním dalšího rozsudku (*decree absolute*).²⁵⁶ Anglické právo sice rozlišuje děti manželské a nemanželské, jejich postavení je však v současnosti již rovnocenné. Zvláštní institut anglického rodinného práva představuje *Common Law Marriage*, spočívající v trvalém spolužití muže a ženy bez sňatku na základě

²⁴⁷ KNAPP: *Velké právní systémy...*, s. 156.

²⁴⁸ Tamtéž, s. 157.

²⁴⁹ HUNGR: *Srovnávací právo...*, s. 50.

²⁵⁰ TÓTHOVÁ: *Právna komparatistika...*, s. 78.

²⁵¹ HUNGR: *Srovnávací právo...*, s. 51.

²⁵² Tamtéž, s. 51

²⁵³ KNAPP: *Velké právní systémy...*, s. 173.

²⁵⁴ TÓTHOVÁ: *Anglo-americký právní systém*, s. 45.

²⁵⁵ HUNGR: *Srovnávací právo...*, s. 57.

²⁵⁶ KNAPP: *Velké právní systémy...*, s. 173.

oboustranné dohody, jež nemusí být písemná, avšak musí být oběma partnerům i jejich okolí zřejmá.²⁵⁷ Co se týče dědění, jsou jeho předpoklady i důvody (zákon a závěť) stejné jako v kontinentálním systému, odúmrtí připadá Koruně.²⁵⁸ V anglickém právu však neexistuje povinný podíl a institut neopomenutelných dědiců, i když někteří blízcí pozůstalí (nedědí-li vůbec) mají možnost zažádat o příspěvek na výživné z pozůstalosti.²⁵⁹ Pozůstalost je i po zůstavitelově smrti brána za jeho majetek až do okamžiku, kdy vykonavatel poslední vůle (*exekutor*) či v případě zákonného dědění správce pozůstalosti (*administrator*) ji neodevzdá dědicům.²⁶⁰

Anglické právo nedefinuje věci a rovněž neaplikuje výraz *things* (věci), avšak rozlišuje věci movité (*movables*) a nemovité (*immovables*), častěji ovšem užívá členění mezi *real property* (reálná majetková práva) a *personal property* (osobní majetková práva), což zhruba odpovídá kontinentálnímu dělení na věci movité a nemovité.²⁶¹ Toto členění vzniklo podle původního dělení žalob, jež v minulosti chránily jednotlivé skupiny práv. Anglická koncepce vlastnictví se značně liší od té kontinentální, dokonce ani pojem vlastnictví nelze do angličtiny přesně přeložit, obvykle bývá užíváno pojmu *property* nebo *ownership*, ale adekvátní mu není ani jeden. Vlastnictví je součástí *law of property* (majetkového práva), které se vyvíjelo v Anglii v rámci *common law* a *equity* a vytvořilo složitý systém.²⁶²

Specifický institut anglického práva představuje *trust*, jedná se o institut *equity* spočívající v děleném vlastnictví, může být jednak soukromý (*privat trust*), účelový (*purpose trust*) nebo např. dobročinný (*charitable trust*).²⁶³ Jedná se o dohodu, jíž zakladatel trustu (*Settlor, Donnor*) převádí majetek na vykonavatele trustu (*Trustee*), aby jej spravoval ve prospěch třetí strany, kterou tvoří jeden nebo více beneficiářů.²⁶⁴ Trust se obvykle zřizuje zřizovací listinou, ale i *ex lege* a konkludentně, a lze jej využít při převodu dědictví nebo při založení společného majetku manželů.

Co se týče anglického smluvního práva (*law of contract*), jeho základem je smlouva, k jejímuž vzniku je potřeba nabídka, *consideration*, přijetí a vzájemný úmysl stran ohledně vytvoření právního vztahu.²⁶⁵ *Consideration* představuje cenu služby, kdy akceptant při přijetí

²⁵⁷ TÓTHOVÁ: *Anglo-americký právní systém*, s. 44.

²⁵⁸ Tamtéž, s. 47.

²⁵⁹ TÓTHOVÁ: *Právna komparatistika...*, s. 98.

²⁶⁰ HUNGR: *Srovnávací právo...*, s. 54.

²⁶¹ KNAPP: *Velké právní systémy...*, s. 173-174.

²⁶² HUNGR: *Srovnávací právo...*, s. 51.

²⁶³ Tamtéž, s. 52.

²⁶⁴ TÓTHOVÁ: *Anglo-americký právní systém*, s. 48.

²⁶⁵ HUNGR: *Srovnávací právo...*, s. 52.

nabídky je povinen slíbit k nabízenému předmětu dohody protihodnotu, která musí být reálná.²⁶⁶ Jedná se o specifický anglický institut, bez kterého smlouva nevznikne, takže některé bezplatné vztahy jako darování či trust nejsou v anglickém právu považovány za smlouvu. Mezi další nezbytné náležitosti smlouvy patří: „způsobnost smluvních stran; splnění formálních náležitostí, pokud je právo předepisuje; legálnost smlouvy; jasné a určité podmínky smlouvy.“²⁶⁷ Důvody zániku smlouvy představuje její splnění, dohoda stran, porušení smlouvy a následná nezaviněná nemožnost plnění či frustrace (zmaření plnění následkem zániku základu smlouvy).²⁶⁸ Nesplnění smlouvy se chápe jako delikt, proti němuž je možná obrana prostřednictvím žaloby *assumpsit* na náhradu škody, ke které se přidaly prostředky nápravy v podobě reálného plnění smlouvy, příkazu zdržení se protiprávního jednání či odstranění závadného stavu, odstoupení od smlouvy a opravy písemného vyhotovení.²⁶⁹

Dalším institutem anglického práva je *tort*, civilní delikt, pro nějž v kontinentálním právu není ekvivalent. Představuje mimosmluvní zaviněné porušení určitých majetkových nebo osobních práv a jeho důsledkem může být nárok na náhradu škody nebo satisfakci či vrácení věci.²⁷⁰ Mezi nejstarší případy *tort* se řadí *trespass*, znamenající přímé a násilné porušení práva, které se podle předmětu útoku dělí do tří kategorií: *trespass to the person* (např. ohrožení zdraví a života jiného, použití násilí), *trespass to goods* (neoprávněné rušení držby věci movité), *trespass to land* (neoprávněné rušení držby nemovitosti).²⁷¹ Dalšími druhy *torts* jsou kupříkladu *defamation* (urážka na cti a pomluva), *unlawful competition* (nekalá soutěž), *detinue* (protiprávní přisvojení a zadržování cizí věci) nebo *intimidation* (bezprávná výhrůžka).²⁷² Nejmladší *tort* představuje *negligence*, založená na způsobení škody z nedbalosti a myšlenky, že každý je povinen vynaložit přiměřenou míru opatrnosti ve svém chování vůči jiným osobám, přičemž *negligence* se odvozuje od kauzy *Donogoe vs. Stevenson* z roku 1932.²⁷³

²⁶⁶ TÓTHOVÁ: *Právna komparatistika...*, s. 96.

²⁶⁷ HUNGR: *Srovnávací právo...*, s. 52-53.

²⁶⁸ TÓTHOVÁ: *Právna komparatistika...*, s. 96.

²⁶⁹ HRUŠKOVIČ, KALESNÁ, ŠTEFANOVIČ: *Svetové právne systémy*, s. 66-67.

²⁷⁰ TÓTHOVÁ: *Anglo-americký právní systém*, s. 51.

²⁷¹ KNAPP: *Velké právní systémy...*, s. 187.

²⁷² Tamtéž, s. 187-188.

²⁷³ TÓTHOVÁ: *Anglo-americký právní systém*, s. 51.

4.5.3 Právo USA

Americké instituty jsou z velké části založeny na institutech anglických, jež byly do práva USA více či méně převzaty. Příkladem budiž institut *tort*.²⁷⁴ V případě dědictví a jeho vypořádání hrají významnou roli vykonavatel poslední vůle a správce pozůstalost, správce je v případě majetku nacházejícího se na území více států jmenováno více a každému z nich náleží starat se o majetek jemu svěřený.²⁷⁵ Jestliže zůstavitel nezanechal závět, dědí se ze zákona, přičemž mezi prioritní skupiny dědiců ze zákona patří děti a jejich potomci, rodiče, sourozenci a jejich potomci, prarodiče a jejich potomci, případně v některých státech dědí i manžel.²⁷⁶ Ohledně vlastnictví označovaného jako *property* či *ownership* lze uvést, že je v právu USA bráno jako panství nad věcí, které zahrnuje její užívání, požívání a pravomoc převést věc na jinou osobu.²⁷⁷ Co se týče amerických smluv, ty jsou chápány jako soubor slibů, které je povinnost plnit a proti jejichž nedodržení právo poskytuje prostředky ochrany.²⁷⁸ Mezi jejich základní náležitosti se stejně jako v právu anglickém řadí smluvní strany, předmět, *consideration*, vzájemná dohoda a vzájemnost závazku.

4.5.4 Shrnutí

Zatímco v kontinentální Evropě je občanské právo ovlivněno právem římským a zakotveno v občanských zákonících, v Anglii tomu tak není (viz podkapitola 4.5.2). Takže některé kontinentální instituty jsou pro Velkou Británii neznámé a naopak anglické právo má své vlastní právní instituty. Co se týče manželství, tak v kontinentálním právním systému je upřednostňováno uzavření civilního sňatku a ohledně majetkového uspořádání převládají zásady odděleného majetku a majetkového společenství. Naproti tomu v Anglii se sňatek uzavírá obvykle před duchovním anglikánské církve a mezi manželi se uplatňuje zásada oddělenosti majetku. Anglie se od kontinentální Evropy dále liší soudním rozvodem manželství ve dvou fázích a institutem *Common Law Marriage*. Ve srovnávaných právních kulturách se shodně vyrovnalo původní nerovné postavení mezi manželskými a nemanželskými dětmi.

Ohledně institutu dědění z podkapitoly 4.5 vyplynulo, že ačkoliv kontinentální Evropa vychází z římskoprávního modelu dědění, má s angloamerickou právní kulturou shodné dva

²⁷⁴ DAVID, René, BRIERLEY, John E. C.. Major legal systems in the world today: An introduction to the comparative study of law. 2. vydání. New York: The Free Press, 1978, s. 377.

²⁷⁵ TÓTHOVÁ: *Anglo-americký právní systém*, s. 72.

²⁷⁶ Tamtéž.

²⁷⁷ Tamtéž.

²⁷⁸ Tamtéž.

právní důvody dědění a jeho obecné předpoklady. Liší se však tím, že angloamerický právní systém nezná institut neopomenutelných dědiců a povinného podílu, a na rozdíl od právního systému kontinentálního zde pozůstalost zůstává majetkem zůstavitele i po jeho smrti až do doby, kdy je odevzdána dědicům. Zajímavostí je, že v USA dědí ze zákona manžel jen v některých státech, kdežto například v České republice se manžel řadí dle § 473 odst. 1 občanského zákoníku již do první dědické skupiny.²⁷⁹

Rozdílnost panuje i ohledně koncepce vlastnictví. V kontinentální Evropě je vlastnictví chápáno jako právo poskytující vlastníkově absolutní právní panství nad věcí, stejně tak v USA tento pojem zahrnuje panství nad věcí spočívající v jejím užívání a požívání. Ovšem v Anglii vlastnictví není bráno jako absolutní právo a uplatňuje se zde specifický institut *trust* reprezentující dělené vlastnictví, tento institut převzalo i právo USA, avšak kontinentální úprava jej nezná. Ačkoli se v angloamerickém právním systému nesetkáme s pojmem obligačního práva v kontinentálním smyslu, shodně je zde rozlišováno smluvní a mimosmluvní právo.²⁸⁰ K platnému vzniku smlouvy je v angloamerické právní kultuře navíc potřeba *consideration*, takže některé bezplatné vztahy zde nejsou považovány za smlouvu.

²⁷⁹ aktuální znění: zákon č. 40/ 1964 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů

²⁸⁰ KNAPP: *Velké právní systémy...*, s. 184.

4.6 Srovnání anglického práva s právem USA

Tab. 1 : Rozdíly mezi anglickým právem a právem USA

ANGLICKÉ PRÁVO	PRÁVO USA
Základy anglického práva se vytvářejí od 12. století v souvislosti s rozvojem common law.	Vývoj práva USA začíná až v 18. století. Jeho základy sice spočívají na britském common law, ale po vydání Deklarace nezávislosti a Ústavy USA bylo právo Spojených států amerických již samostatným systémem.
Právo anglické je založeno na členění common law a equity.	V USA nedochází k dělbě soudcovského práva na common law a equity, které zde spadají pod jeden systém nepsaného práva.
V Anglii se právo tvoří pouze na jedné úrovni.	USA jsou federací a právo je zde vytvářeno na dvou úrovních - státní a federální, což má za následek odlišnou strukturu práva než v Anglii.
Anglické právo je založeno především na právu soudcovském.	Psané a zákonné právo má v USA znatelně vyšší význam než v Anglii.
Anglická ústava je nepsaná, není obsažena v jednom dokumentu a jedná se o ústavu flexibilní, pro přijetí či změnu pramene ústavy není v parlamentu stanovena specifická procedura a ke schválení takového zákona postačuje prostá většina. ²⁸¹	Ústava USA je ústavou psanou a velmi rigidní, její změny se provádějí formou dodatků, z čehož nejdůležitější bylo přijetí prvních deseti, které jsou označovány jako Listina práv. ²⁸²
Přísné dodržování zásady stare decisis a uznávání autority precedentů.	Zásada stare decisis neplatí ve své striktní podobě a precedenty zde požívají nižší závaznosti.
Angličtí soudci jsou do funkce ustanovováni jmenováním.	V USA byla zavedena i volitelnost soudců.
V Anglii může jako žalobce vystupovat každý občan. Roku 1986 byl zřízen úřad královského prokurátora.	Ve Spojených státech amerických došlo ke zřízení úřadu státního návladního.

²⁸¹ KROUPA a kol: *Soudobé ústavní systémy*, s. 22.

²⁸² Tamtéž, s. 35.

<p>Základní systém soudů představují nižší a vyšší soudy. V Anglii jsou od sebe institucionálně odlišeny civilní a trestní soudy. Nalezneme zde odlišnou organizaci soudnictví než v USA.</p>	<p>Základní systém soudů členěn na federální soudní soustavu a soudní soustavy členských států. Přijata zásada soudní kontroly nad ústavností zákonů a aplikací common law, kterou provádí všechny soudy USA v čele s Nejvyšším soudem, který nad nimi dohlíží.²⁸³ Zavedeny některé nové procesní instituty.²⁸⁴</p>
<p>Spojené království Velké Británie a Severního Irska je konstituční monarchií s parlamentním politickým systémem.</p>	<p>Spojené státy americké jsou federativní republikou s prezidentským systémem vlády.²⁸⁵</p>
<p>Anglická společnost není kosmopolitní ve stejné míře jako americká, liší se od sebe celkově v právním myšlení.²⁸⁶</p>	<p>Americká společnost je multikulturní, žijí zde lidé různých národností, ras i vyznání. Část amerického obyvatelstva tedy vůbec nevyrostala v angloamerické právní tradici.</p>

²⁸³ HRUŠKOVIČ, KALESNÁ, ŠTEFANOVIČ: *Svetové právne systémy*, s. 90.

²⁸⁴ KUBŮ, HUNGR, OSINA: *Teorie práva*, s. 196.

²⁸⁵ DAVID, BRIERLEY: *Major legal systems in the world today...*, s. 376.

²⁸⁶ KUBŮ, HUNGR, OSINA: *Teorie práva*, s. 196.

5 Perspektivy vzájemného sblížení srovnávaných právních systémů

Tato kapitola je věnována úvaze o perspektivách srovnávaných právních systémů v budoucnu. Co se týče kontinentálně-evropské právní kultury, za blízký považuji názor P. Hungra, že bude stále více ovlivňována integračními tendencemi v rámci evropského nadstátního práva. Kromě unifikačních tendencí se lze setkat s harmonizací v různých oblastech soukromého práva, především v oblasti ochrany spotřebitele.²⁸⁷ Ohledně angloamerického právního systému se stejně jako P. Hungr domnívám, že i přes uchování svých specifických vlastností je tento právní systém díky členství Velké Británie v Evropské unii ovlivněn jejím právem, ve kterém převažují prvky systému kontinentálního.²⁸⁸ V otázce vývojových tendencí ve Spojených státech amerických se opět ztotožňuji s názorem P. Hungra, že je možné vidět snahy o sblížení práv jednotlivých států USA, k čemuž přispívá i výuka na právnických fakultách a *Národní konference pro unifikaci*, ve které jsou z každého státu přítomni dva zástupci.²⁸⁹

Rovněž dochází k vzájemnému sblížení srovnávaných právních systémů v procesu globalizace. „Globalizace je složitý, vnitřně strukturovaný společensko-technický proces, jehož příčiny a důsledky zásadně ovlivňují tradiční politickou, sociální, ekonomickou, ekologickou a kulturní geografii planety Země.“²⁹⁰ Vzájemné sblížení obou systémů spatřuji jednak v oblasti pramenů práva, kdy podíl zákonného práva v zemích common law nepochybně roste a naopak se neustále zvyšuje význam soudních rozhodnutí v kontinentálních státech.²⁹¹ Za sjednocující prvek stejně jako P. Hungr považuji i evropské nadstátní právo, jež způsobuje, že struktura anglických právních pramenů je ovlivňována povinností implementace směrnic vyplývajících z evropského nadstátního práva, které zdůrazňují potřebu harmonizace právních řádů členských států, a v anglickém právu je tak závazné množství pramenů psaného práva, především Smlouva o Evropské unii a Smlouva o fungování Evropské unie, stejně jako nařízení a rozhodnutí orgánů Evropské unie.²⁹²

O určitém přiblížení srovnávaných systémů lze hovořit i v oblasti koncepce práva, kdy za blízký považuji názor P. Osiny, že je možné pozorovat pronikání angloamerických

²⁸⁷ HUNGR: *Srovnávací právo...*, s. 100.

²⁸⁸ Tamtéž, s. 101.

²⁸⁹ Tamtéž.

²⁹⁰ KUBŮ, HUNGR, OSINA: *Teorie práva*, s. 310.

²⁹¹ Kolektiv autorů Právnícké fakulty Univerzity Karlovy. *Dějiny evropského kontinentálního práva*. Praha: Linde Praha, a.s., 2003, s. 13.

²⁹² HUNGR: *Srovnávací právo...*, s. 101.

konceptí do kodifikovaných právních systémů pod vlivem Evropské unie.²⁹³ Dále se ztotožňují s míněním P. Hungra ohledně skutečnosti, že v USA lze spatřit snahu o přizpůsobení práva měnícím se společenským podmínkám, spočívající jednak v revizi práva prostřednictvím *trvalých komisí pro revizi práva*, a dále v pokusech o kodifikaci práva, kdy od roku 1828 dochází každoročně k vypracování souhrnů obsahujících abecední seznam platných zákonů aplikovaných v jednom státě.²⁹⁴

Myslím si, že ke sblížení srovnávaných právních systémů dochází i v oblasti některých právních institutů, zejména smluv, což je dáno především potřebami mezinárodního obchodu. Za inspirativní považuji názor V. Knappa, že v určitých právních odvětvích vidíme trvalejší sblížení, především v oblasti obchodního práva, konkrétně obchodních smluv a práva směnečného a šekového, kde podobnost právní úpravy výrazně usnadňuje mezinárodní obchodní styk; příkladem budiž vypracování Úmluvy OSN o smlouvách o mezinárodní koupi zboží a její přijetí v mnoha zemích.²⁹⁵ Rovněž se stejně jako V. Knapp domnívám, že významné sjednocení nalezneme také v oblasti základních práv člověka a občana, zde bych ráda zmínila Listinu základních práv Evropské unie, která se v souvislosti s účinností Lisabonské smlouvy dne 1. 12. 2009 stala právně závaznou.

Lze souhlasit s názorem M. Tóthové, že angloamerický právní systém je pro ten kontinentální podstatný také z hlediska geografické blízkosti základu tohoto systému, tedy Anglie, dále kvůli výrazným politicko-ekonomickým stykům a z důvodu významného mezinárodního vlivu států, jež jej tvoří.²⁹⁶ V této souvislosti považuji za zajímavý názor P. Hungra, že dochází k amerikanizaci mezinárodní praxe (zejména v oblasti bankovníctví či kapitálového trhu), kde dominují především americké smluvní a jiné zvyklosti a prosazuje se americký styl smlouvy, jež je charakteristická svou rozsáhlostí, když vedle hlavního předmětu upravuje i související právní vztahy.²⁹⁷

Ačkoliv jsou srovnávané právní systémy odlišné, z výše uvedeného vyplývá, že v nich nalezneme blízké prvky. Domnívám se, že takovýchto společných prvků bude díky prolínání a sblížení těchto systémů (v procesu globalizace) neustále přibývat.

²⁹³ OSINA: Význam kodifikace práva v kontinentální právní kultuře..., s. 198.

²⁹⁴ HUNGR: *Srovnávací právo...*, s. 101-102.

²⁹⁵ KNAPP: *Velké právní systémy...*, s. 221.

²⁹⁶ TÓTHOVÁ: *Anglo-americký právní systém*, s. 5.

²⁹⁷ KUBŮ, HUNGR, OSINA: *Teorie práva*, s. 318.

Závěr

Nyní bude provedeno shrnutí nejdůležitějších poznatků vyplývajících ze srovnání daných právních kultur z hlediska stanovených komparačních kritérií.

Ohledně **koncepte práva** jsem z podkapitoly 4.1 vyvodila, že rozdíl mezi porovnávanými objekty panuje jednak ve skutečnosti, že na rozdíl od kontinentální právní kultury nerozlišuje kultura angloamerická právo na veřejné a soukromé. Anglické právo je naopak založené na členění common law a equity, které je kontinentálnímu systému neznámé, a v USA toto členění již ztratilo význam. V angloamerickém právu se nesetkáme ani s tradičním evropským členěním právních odvětví. Za zmínku stojí zvláštní charakter práva USA spočívající v jeho dualistické struktuře a tvorbě práva na federální i státní úrovni.

V otázce **historického vývoje** jsem na základě subkapitoly 4.2 dospěla k závěru, že přestože do 5. století n. l. byly kontinentální Evropa i Anglie pod nadvládou Říma, anglické právo bylo římským právem ovlivněno jen nepatrně, kdežto základy kontinentálního práva naopak spočívají v právu římském a prostřednictvím jeho recepce jím byla kontinentálně-evropská právní kultura ovlivňována i nadále. V průběhu let se v Anglii z původního práva germánských kmenů vyvinulo právo common law, které získalo alternativu v podobě equity law. V kontinentální Evropě bylo právo vytvářeno prostřednictvím univerzit a filozofických škol. Kontinentální i anglické právo za sebou měly již dlouhé období vývoje, když se v 18. století začalo tvořit právo USA. To při svém vzniku vycházelo z anglického common law, i když poté došlo k jeho přizpůsobení životu v koloniích a ovlivnění různými místními zvyklostmi, takže se z práva USA stal samostatný systém. Nutno však podotknout, že i když srovnávané právní kultury prošly odlišným historickým vývojem, kořeny obou z nich spočívají v evropské právní tradici - angloamerická právní kultura v právu germánském, kontinentálně-evropská v právu římském.

Co se týče **pramenů práva**, tak z podkapitoly 4.3 vyplývá, že nejdůležitější odlišnost mezi porovnávanými právními systémy spočívá v úloze zákonů a soudních rozhodnutí v jednotlivých právních kulturách. V angloamerické právní kultuře soudci právo tvoří a řešení sporů jsou hledána v soudních rozhodnutích. Naproti tomu v kontinentálně-evropské právní kultuře zákon naopak představuje nejdůležitější pramen pro řešení sporů. Soudní rozhodnutí v kontinentální Evropě právo nevytvářejí. Soudci zde právo pouze nalézají se závazností pro daný konkrétní případ.

V porovnání s anglickým právem se v USA těší zákonné a psané právo vyššímu významu a precedenty naopak požívají nižší autority. Právo obyčejové je jako pramen aplikováno zejména v právu anglickém, v právu kontinentálním je jeho použití značně omezenější, v některých zemích není uznáváno vůbec. V obou velkých právních kulturách se lze setkat se skupinou sekundárních právních předpisů, aktů moci výkonné.

Neopomenutelné je, že právo anglické, stejně jako právo většiny kontinentálních států, je na rozdíl od práva USA ovlivněno právem Evropské unie, což způsobuje, že v anglickém právu je závazné množství pramenů psaného práva. Dále se obě právní kultury liší v otázce kodifikací, které jsou pro kontinentální právo klíčové, kdežto v systému angloamerickém bychom kodifikace jaké známe v kontinentální Evropě hledali jen těžko.

Ačkoliv se prameny práva v obou systémech liší, lze spatřit jisté sblížení v tom, že podíl zákonného práva v zemích common law se bezpochyby zvyšuje a naopak v kontinentálních státech vzrůstá význam soudních rozhodnutí, zejména vzpomene-li vzrůstající autoritu rozhodnutí vyšších soudů.

Z hlediska srovnání **moci soudní** lze ze subkapitoly 4.4 dovést, že základní zásady fungování soudnictví jsou ve výše zmíněných systémech stejné, soudy spory rozhodují na základě práva, avšak liší se v tom, co za pramen práva považují. Srovnávané právní kultury se shodují v požadavku nezávislosti soudců a nezávislosti moci soudní. Rozdíl mezi kontinentálním a angloamerickým soudnictvím spatřuji v postavení advokátů, kdy ti angličtí a američtí mají mnohem významnější roli než advokáti kontinentální. Co se týče institutu veřejného žalobce lze uvést, že v Anglii může jako žalobce vystupovat každý občan, ačkoliv zde byl v druhé polovině 20. století zaveden úřad královského prokurátora. Ve Spojených státech amerických byl zřícen úřad státního návladního a v kontinentální Evropě úlohu veřejného žalobce zastávají státní zástupci. Odlišnost mezi porovnávanými objekty panuje i ohledně existence institutu poroty během rozhodování. Tento institut se v angloamerickém systému stále zachoval, v USA dokonce silněji než v mateřské Anglii.

V oblasti soudního procesu představuje nejvýznamnější rozdíl mezi srovnávanými právními kulturami skutečnost, že v systému angloamerickém proces řídí strany sporu zastoupené svými advokáty a samy provádějí dokazování a vyslychají svědky. To v kontinentální právní kultuře proces řídí a dokazování provádí soud.

Ohledně **charakteristických právních institutů** z podkapitoly 4.5 vyplynulo, že kontinentální i angloamerické právo mají kromě podobných institutů rovněž instituty, které jsou pro druhý právní systém neznámé, což je mimo jiné dáno i tím, že ve srovnání

s anglickým právem je v kontinentální Evropě občanské právo ovlivněno právem římským a zakotveno v občanských zákonících. Co se týče institutu manželství, tak v kontinentálním právu převládá uzavření civilního sňatku a ve věcech majetkového uspořádání se uplatňují především zásady odděleného majetku a majetkového společenství, kdežto v Anglii se sňatek uzavírá obvykle před duchovním anglikánské církve a mezi manželi se aplikuje zásada oddělenosti majetku. K otázce dědění nutno poznamenat, že kontinentální Evropa vychází z římskoprávního modelu dědění, avšak s angloamerickou právní kulturou se shoduje ve dvou právních důvodech dědění a jeho obecných předpokladech. V porovnání s kontinentálním právním systémem v systému angloamerickém pozůstalost zůstává majetkem zůstavitele i po jeho smrti až do doby, kdy je odevzdána dědicům. Angloamerický právní systém však nezná institut neopomenutelných dědiců a povinného podílu.

Srovnávané objekty se liší i v koncepci vlastnictví, kdy v kontinentální Evropě je vlastnictví chápáno jako právo poskytující vlastníkovu absolutní právní panství nad věcí, kdežto v Anglii není považováno za absolutní právo. Mezi specifické instituty anglického práva patří *tort*, mimosmluvní zaviněné porušení určitých majetkových nebo osobních práv, a *trust*, představující dělené vlastnictví. Právní instituty Spojených států amerických jsou z velké části založeny na institutech anglických, které byly do práva USA více či méně převzaty.

Přestože americké právo vychází z anglického common law, vyznačuje se výše uvedenými prvky, které jej sbližují s kontinentální právní kulturou, což mu zaručuje v angloamerickém právním systému specifické postavení.

Závěrem je třeba uvést, že ačkoliv srovnávané právní kultury prošly odlišným historickým vývojem a jejich primární prameny a koncepce práva se liší, lze v nich spatřit podobné prvky a vzájemné sbližování. Vzhledem k současným vývojovým tendencím se dá předpokládat, že se budeme s projevy jejich prolínání setkávat čím dál častěji. V návaznosti na výše uvedené shledávám znalost kontinentálně-evropské a angloamerické právní kultury velice potřebnou a užitečnou a jsem ráda, že se mi prostřednictvím této diplomové práce naskytla možnost se s nimi hlouběji seznámit.

Použité prameny

Monografie

BALÍK, Stanislav. *Právní dějiny evropských zemí a USA*. Dobrá voda u Pelhřimova: Aleš Čeněk, 1999. 192 s.

DAVID, René. *Anglické právo*. Bratislava: Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, 1972. 125 s.

DAVID, René, BRIERLEY, John E. C.. *Major legal systems in the world today: An introduction to the comparative study of law*. 2. vydání. New York: The Free Press, 1978. 584 s.

GERLOCH, Aleš. *Zákon v kontinentálním právu: sborník příspěvků z mezinárodní vědecké konference "Místo a úloha zákona v kontinentálním typu právní kultury: tradice, současnost a vývojové tendence"*. Praha: Eurolex Bohemia, 2005. 409 s.

HRUŠKOVIČ, Ivan, KALESNÁ, Katarína, ŠTEFANOVIČ, Milan. *Svetové právne systémy*. Bratislava : Univerzita Komenského, 1994. 144 s.

HUNGR, Pavel. *Srovnávací právo: právní kultury*. Ostrava: KEY Publishing s.r.o, 2008. 130 s.

JANDA, Kenneth a kol. *Výzva demokracie: systém vlády v USA*. Praha: Sociologické nakladatelství, 1998. 423 s.

KADLECOVÁ, Marta a kol. *Obecné dějiny státu a práva: státy západní Evropy a USA*. Brno: Masarykova univerzita, 1993. 325 s.

KINCL, Jaromír, SKŘEJPEK, Michal, URFUS, Valentin. *Římské právo*. Praha: C. H. Beck, 1995. 386 s.

KNAPP, Viktor. *Velké právní systémy: úvod do srovnávací právní vědy*. Praha: C. H. Beck, 1996. 248 s.

Kolektiv autorů Právnické fakulty Univerzity Karlovy. *Dějiny evropského kontinentálního práva*. Praha: Linde Praha, a.s., 2003. 809 s.

KROUPA, Jiří a kol. *Soudobé ústavní systémy*. Brno: Masarykova univerzita, 1996. 232 s.

KRSKOVÁ, Alexandra. *Dějiny evropského politického a právního myšlení: kapitoly z dějin*. Praha: Eurolex Bohemia, 2003. 563 s.

KUBŮ, Lubomír, HUNGR, Pavel, OSINA, Petr. *Teorie práva*. Praha: Linde Praha, a.s., 2007. 335 s.

KUKLÍK, Jan, SELTENREICH, Radim. *Dějiny angloamerického práva*. Praha: Linde Praha, a.s., 2007. 879 s.

- PINZ, Jan. *Úvod do právního myšlení a státovědy*. 2. vydání. Nymburk: O.P.S., 2006. 252 s.
- SCHELLEOVÁ, Ilona a kol: *Organizace soudnictví*. Praha: Alfa Publishing, 2006. 213 s.
- SCHELLEOVÁ, Ilona. *Soudy a soudní právo*. Zlín: ŽIVA v.o.s., 1994. 250 s.
- TOCQUEVILLE, Alexis de. *Demokracie v Americe*. Praha: Lidové noviny, 1992. 378 s.
- TOMSA, Bohuš. *Kapitoly z dějin filosofie práva a státu*. Praha: Karolinum, 2005. 275 s.
- TÓTHOVÁ, Marta. *Anglo-americký právní systém*. Košice: UPJŠ, 2003. 98 s.
- TÓTHOVÁ, Marta. *Právna komparatistika: veľké právne systémy*. Košice: UPJŠ, 2005. 149 s.
- TUNC, André. *Právo Spojených štátov amerických*. Bratislava: Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, 1968. 148 s.
- VEVERKA, Vladimír, BOGUSZAK, Jiří, ČAPEK, Jiří. *Teorie práva*. Praha: CODEX, a.s., 1994. 144 s.

Odborné časopisy

- DOLEŽAL, Vladimír. Metody učení práva rozhodného v ČR a USA. *Právní fórum*, 2010, roč. 7, č. 2, s. 73-78.
- KORDAČ, Zbyšek. Zkušenosti se současnou právní úpravou a praxí alternativních metod řešení sporů v USA. *Právní fórum*, 2010, roč. 7, č. 3, s. 133 – 138.
- TOMÁŠEK, Michal. Fikce jednoty státního území- tertium comparationis předávání v EU a v USA. *Právník*, 2010, roč. 149, č. 4, s. 400 – 409.

Normativní zdroje

- aktuální znění: zákon č. 40/ 1964 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů
aktuální znění: ústavní zákon č. 1/ 1993 Sb., Ústava ČR, ve znění pozdějších předpisů